

ભાનુ પ્રકાશ.

કીરણ ૧ હાં.

નરમણિ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૦૯૪ વર્ષિક

પુસ્તકનું નામ ભાગ્ય પ્રકાશ

વિષય ૨- : ૪

॥ ओ३म् ॥

ભાનુ પ્રકાશ

કિરણ ૧ લું.

લેખક,
નરમણિ.

મુ'બદ્ધ:

ધર્મ વિજય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યું.

૧૯૦૭

૦-૪-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ગ્રંથીરાઈ-સંગ્રહ
૨૦૮૪

॥ આર્યા ॥

આપરીતોષાદ્વિદુષામ્
ન સાધુમન્યે પ્રયોગ વિજ્ઞાનમ્ ।
વલ્લવદપિ શિક્ષિતાના—
માત્મન્યપ્રત્યયશ્ચેતઃ ॥

કાલીદાસ.

અર્પણ પત્રિકા.

મારા માનવંતા શેઠ હરિદાસ રણછોડદાસ
જ્ઞગ.

વસંત તિલકા.

- પ્રાચીનના કવિવરો થઇ જે ગયા છે,
શોભી સદૈવ શુભિ તેજથી જે રહ્યા છે ;
તેવાણીના વિમળ વિસ્તૃત સાગરે હું,
શુકિત નિવાસિ જળજંતુ તરી રહ્યો છું. ૧.
- એ અંબુધિ સુખદ સારથી પુષ્ટ દેહ,
રાજે રચિર ગુરૂ મેઘ સમાન જેહ,
તે સ્વાતિના સુભગ બુદ્ધી દ્રાષ્ટ એક,
પામ્યો સુભાગ્ય કયું પાન ધરી વિવેક. ૨.
- તેના પ્રભાવ થકી મૌકિક આ બન્યાં જે,
આપે ઉપાડી અતિ આદરથી ગ્રહ્યાં તે,
શોભે સુધીર-શિરભૂષણ, વા વિરાજે
કંઠે, કરી કદિ ધરો નવ માલિકા જે. ૩.

લી૦

આપનો

નરમણિ.

કડી ૧. તે કવિવરની વિમળ વાણીના વિસ્તૃત ઐટલે
 વિશાળ સાગરમાં હું શુકિત-સીપમાં રહેનારા જંતુની
 પેઠે તરું છું. કડી ૨. ઐજ અંબુધિ-સાગરના સાર
 વડે જેનો દેહ પુષ્ટ થયો છે એવા ગુરૂ જેઓ મેઘના સ-
 માન રાજે-શોભે છે. તે ગુરૂ તરફથી-સ્વાતિ નક્ષત્રમાં-
 મોગ્ય વખતે પ્રાપ્ત થયેલા કંઈ એક ઉપદેશ-બુદ્ધિ પાત્ર
 મેં વિવેકસર કયું. કડી ૩. આ મોતી-સુધીર-
 શાણા પુરૂષોના શિર ભૂપણ-મુકુટમાં શોભે એવાં છે-અ-
 થવા શાણાઓમાં ભૂપણ-રૂપ જે શ્રેષ્ઠ પુરૂષો છે તેમને
 પણ શોભાવે છે. અગર જે માલા ખનાવીને ધરો તો
 કંઈને પણ શોભાવે.

પ્રસ્તાવના.

—:૦:—

આ નાનકડું પુસ્તકમેં પ્રસંગોપાત લખેલી કવિ-
તાઓ પૈકી થોડાંએક નમુનાનું બનેલું છે. એ બહાર
પડશે એવો જરાએ સંભવ નહોતો. પરંતુ મારા માયાળુ
શેઠ હરિદાસ રણછોડદાસે અંધારામાં પડેલાં મારાં લખા-
ણોને વખતો વખત પ્રકાશમાં લાવવાની સ્તુત્ય હોંસ દે-
ખાડી અને એ પ્રમાણે તેમના ઉત્તેજનનું આ બીજું ફળ
ગુર્જર પ્રગ્નને સાદર કરવામાં હું બાગ્યશાળી થયો.

ધધર પ્રાર્થના, રમત ગમત, દોલતને ગરીબાઇ,
ઉનાળો ને વરસાદ, સુખને દુખ, જગતનું ક્ષણભંગુર-
પણું અને તત્ત્વ શોધન તથા થોડું એક અંગત એ પ્ર-
માણે મિશ્રિત વિષયો પૈકી જુદી જુદી રચિના વાંચકોને
કંઈ ને કંઈ અવશ્ય મનગમતું થઇ પડશે ; અને જો
એમજ થયું તો વળી પણ મારું તત્કુલ વળતી ગુર્જર
પ્રગ્નને ફરીથી એકવાર તરદીમાં નાંખીશ.

ગુર્જર સાક્ષર શિરોમણિ મરહૂમ રા. ગોવર્દનરામ-
ભાઈ આગળ અભિપ્રાય સાફ રજુ કરેલી મારી ધણીખરી
કવિતાઓનો સમાવેશ આ પુસ્તકમાં થઇ જાય છે.

દરેક કવિતાની નીચે અર્થ સરળ પડવા સાફ મેં
ટીપ આપેલી છે વળી મીઠ કરસનદાસ જમનાદાસ ગાંધી

ખા. એ. એમણે આ પુસ્તક તપાસી જવામાં જે સ્નેહ
બરી તરદી લીધી છે તે માટે હું તેમનો આભારી
થયો છું.

દા. ધરમસી જેઠાની કું. }
માંડવી. મુંબઈ તા. ૧૨-૭-૦૭ } નરમણિ.

શુદ્ધિ પત્ર.

પાનું	લીટી	ભુલ	સુધારે
૪	૧૦	હૃદય	હૃદય
૯	૧૪	સગાં વહલાં	સગાં વહલાં.
૧૦	૯	ઘોડલે,	ઘોડલો,
૧૦	૧૪	શાકુતલ	શાકુતમ.
૧૩	૪	અહ્યા	અહ્યા.
૧૩	૧૯	નાકીને	તાકીને
૧૪	૬	વર્ણન	વર્ણન.
૧૫	૨૨	સુખ	સુખે.
૧૬	૪ તથા ૧૫	વાંટયાં	વાંટયાં.

૨૮	૪	રતે	રસ્તે,
૨૮	૧૩	મરીને	મારીને.
૨૯	૬	ખાતાં	ખાતા.
૨૯	૧૬	રહેઝા	રહેઝે.
૩૦	૬	જેયંજ	જેયું જ.
૩૦	૮	પીવ	પીવા.
૩૦	૧૦	અધથી	અધથી.
૩૧	૫	પતંગીયને	પતંગીઆને.
૩૪	૧૦	પ્રિયતમાં	પ્રિયતમા
૩૪	૧૨	હથ	હાથ.
૩૪	૨૦	સ્તની	સ્તનની.
૩૫	૪	બાણથી	બાણથી.
૩૫	૬	કહે શું	શું કહે.
૩૬	૪	પડ્યો પડ્યો	પડ્યો.
૩૮	૨	ધર	વર.
૩૮	૬	થાસે	થાશે.
૩૮	૨૨	ચિતમાં	ચિત્તમાં.
૩૯	૯	નિશસ	નિશાસ.
૩૯	૧૨	જગનો	જગતનો.
૪૦	૬	તે	તેં.
૪૦	૨૦	જેએ	જેઘએ.
૪૦	૨૪	પેટ	ડાચું.
૪૨	૨૧	જગત	જગત

૪૯	૧૮	બપેરે	બપોરે.
૫૧	૧૪	ઘડિકા	ઘટિકા.
૫૨	૨	સોમવાર	સોમવાસર
૫૨	૩	શંકરાત	સંકરાંત
૫૨	૧૧	માખ્યા	મળ્યા.
૫૪	૪	સફ	સાફ.
૫૫	૬	ચક્ર	ચાક્ર.
૫૫	૯	કુલાવર પેટ	કુલાવર પોટ.
૫૭	૮	ઓડી	ઓરડી.
૫૭	૧૪-૧૫	મસોને.	માણસોને.
૫૯	૮	ગસ	ઢોસ.
૬૧	૬	ત્યગો.	ત્યાગો.
૬૧	૮	રટતે—	રટતો—
૬૨	૬	ચણચિત્યું	અણચિત્યું.
૬૪	૧૫	ખેટ	ખોટ.
૬૪	૧૬	ખાવનાં	ખાવાનાં.
૬૫	૧૯	તમરા	તમારા.
૬૪	૨૨	પમય	પમ્મય.
૬૭	૧૦	મેઢા	મોઢા.
૭૬	૧૧	નિશ્ચ	નિશ્ચે.
૮૩	૧૮	લગર	લગાર.
૮૯	૮	ચિતે	ચિત્તે.
૯૬	૧૮	વાવે	વાંધે.

ભાનુ પ્રકાશ.

કિરણ ૧ લું.

ધર્મ પ્રાર્થના.

છપય.

ત્રિભુવન જેનો વાસ, દાસ તેનો હું યાચું,
ચરણ કમળ રજ રોજ, લોહનું બોલું સાચું,
સદ્ગુણની નિત સેવ, જ્ઞાન-અમૃત અનુપાને,
પડિપુ રે' પરહેજ, રોગ ભવનો જાવાને,
વિવેકસહ ધર્મે વસું, તસૂ ચસું નહિ ન્યાયનું,
હરિએ હોંસ પુરી કરે, થાય ગમે પછી કાયનું. ૧

લીટી ૩-૪. આ જન્મ છે તે એક રોગ સમજવો.
તેને માટે સદ્ગુણરૂપ દેવા, જ્ઞાન રૂપ અનુપાન અને પડિ-
પુ જે કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર, એ છ દુ-
ષ્મનોને દાખી દેવા રૂપ પરેજી પાળવી; જેથી એ ભવનો
રોગ જાય.

લીટી ૫-૬. ન્યાય એટલે વાજબી વાતમાંથી એક
ડગલું પણ ચસવું ન જોઈએ. એટલી હોંસ-એટલાંવાનાં
પ્રભુ જો આપે તો પછી શરીરનું ગમે તે થાઓ.

ગીતિ.

કેશવ કેને કેવા ? જેને ચિત્ત વસે ન કેશવ તે :

કેશવ જેને ચિત્તે, નહિ શવ તે અંદિ ફરી ન અવતરશે. ૧

લીટી ૧-૨. હે બાઈ તું કહે, શવ એટલે મુઠ્ઠા તે
કેને કહીએ? જવાબ:—જેના ચિત્તમાં કેશવ એટલે પર-
માત્મા વસતા નથી તેવાને.

લીટી ૩-૪ પરંતુ જેના ચિત્તમાં પ્રભુ છે તેઓ મરતા
નથી એટલુંજ નહિ પણ ચિરંજીવ બની એવે સ્થળે રહે
છે કે જ્યાંથી તેમને પાછું મર્ત્યલોકમાં આવવાનુંજ નથી.

દ્વારકાની યાત્રા.

ગરબો.

(ગોવર્ધન રશિયારે, મારે મન વશિયા

પ્રજનાથ—એ રાહ.)

દ્વારકા જવાદે, ગુણ ગાવાદે ગોપાલ, ગોમતી ન્હાવાદે.
જગતદેશં જલધિતીરે જ્યાં, જગતપતિનો વાસરે,
લકતો ભવભંજનને ભેટે, હરિને ધરીને હોંસ.

દ્વારકા જાવાદે ૧

ભાગ્ય જુઓ ભારતનું બ્રાતા, ચાર તાતનાં ધામરે,
અહો ભાગ્ય ઓખો જ્યાં આવી, આપ વરયા ભગવાન.

દ્વારકા જાવાદે ૨

જેનું ધ્યાન ધરે યોગીન્દ્રો, નારદજી ગુણ ગાયરે,
નેતિ નેતિ નિગમ વખાણે, હર દરશનને ધાય.

દ્વારકા જન્વાદે૦ ૩

અત્તાદિક જેને વિનવતા, શ્રીવર ભકત દદિશરે,
વ્યાસ વૈયાસિક વરણી થાક્યા, થાક્યા વરણી શેષ.

દ્વારકા જન્વાદે૦ ૪

કંસવિદારણુ, ગિરિવર ધારણુ, ચારણુ ધેનુસાથ રે,
સૃષ્ટિકારણુ, જ્યાં નારાયણુ, વસિયા ગોપીનાથ.

દ્વારકા જન્વાદે૦ ૫

અનંત આપો આપ બિરાજે, ત્યાં જઈ મારે રહેવુંરે,
ધન્ય ભાગ્ય ત્યાંના નરનારી, નિત્ય દરશન સુખ લેવું.

દ્વારકા જન્વાદે૦ ૬

આ ઘરમાં ન ગમે જન્વાદે, દુષ્કર માયા કૂચરે,
જુખ તરસ ભવબંધનને ત્યાં રહેતાં પાપો દૂર.

દ્વારકા જન્વાદે૦ ૭

શ્રીવરના વ્હાલા સૌ આવી, સાચા ભકત સદાયરે,
હરિ કથારસ અમૃત ત્યાંતો, આપ પિમેને પાય.

દ્વારકા જન્વાદે૦ ૮

મેઘશ્યામ મૂરતિ સંગાયે, સંતો માણે મોજરે,
નરમણિ પ્રભુ પદ રજમાં લોટી, લેતો લહાવો રોજ.

દ્વારકા જન્વાદે૦ ૯

કડી ૧ લી. જન્મદેહું=દ્વારકાનું પ્રાચીન મંદીર એ

નામથી ઓળખાય છે. ગોપાલ એ શ્રીરણુછાડછની પ્રતિ-
નિવિ ચળ પ્રતિમાનું લોકપ્રીય નામ છે.

કડી ૨ જી. ભરતખંડમાં પ્રભુનાં ચાર ધામ છે તેમાં
'ઓખો' એટલે ઓખામંડળમાં પ્રભુ પોતે આવીને વ-
ર્યા હતા માટે તે "ઓખો" સર્વથી ભાગ્યશાળી મુલક
સમજવો.

કડી ૩ જી. નિગમ=વેદ. હર=શિવજી જે તેમનાં દર-
શનમાટે ધાય એટલે દોડીને આવ્યા હતા.

કડી ૪ થી. ભક્ત દદીશ=ભક્તાના દુધ્યના ઇશ. એ-
ટલે માલેક. વૈયાસિક-વ્યાસના પુત્ર શુકદેવજી.

કડી ૫ મી. વિષ્ણુ ભગવાનના દશ અવતાર છે તે-
માંના કયા અવતારમાં પ્રભુ દ્વારકામાં વસ્યા તે આ કડી-
માં સ્પષ્ટ બતાવ્યું છે. વિદ્યારણુ-મારનારા. ચારણુ-ચા-
રનારા. ધેનુસાથ-ગાયોનો સાથ એટલે ટોળું.

કડી ૭ મી. હે કૂર માયા એટલે ધરજંજળ મને
જાવાદે.

પ્રભુના દાસને ચિંતા શેની હોય?

શાહુલવિકિડિત.

ચિતા શું કરવા જરાય કરું હું.

શું કામ સેવું ખજો ?
 શા સારૂ બની દીન યાચું જનને,
 શાને ફરે બહાવરો ?
 પોષીને જગને જીવેશ મમ જે
 સૌ કાળ સંભાળશે,
 તે જોશે નિજ દાસને કદિ જરા,
 તો કાં નહિ ચાલશે ? ૧

ખજો=લુચ્ચા લોકો. મમ-મારો. જીવેશ-જીવનો
 આધાર. મારા આશ્રાધાર પ્રભુ જેઓ આખા જગતનું
 પોષણ કરેછે તેઓ નિજ એટલે પોતાના દાસને કંઈ થોડું
 સરખું જોઈશે તો કેમ પૂરું નહિ પાડે ?

પ્રભુ સૌનું પુરું કરેછે.

૫૬.

(કાચખા કાચખીના ભજનની ચાલ.)

કરો તમે શોચ તે જ્ઞાનો ?

પ્રભુ પ્રિછે દાસ પોતાનો રે. ટેક

જે જોઈએ તે દેવા સમરથ, રાયતણા એ રાજ,
 અન્તપૂર્ણાની મોજના કાધી, ત્રિલોક પાલણ કાજ,
 ભુખ્યાં કહો કેમ મુવાડે, ખાવા સારૂ જેલ જગાડે ?

કરો તમે શોચ તે ૦ ૧

અંતરયામી ધડી નહિ નવરો, ચિંતા કરે ભલીભાત,
ચાવણું દેવું કામ છે એનું, જેણે આપ્યાં છે દાંત,
જાયા પેલાં દ્વંધ મૂકેજે, જાયા પછી કેમ ચૂકે તે ?
કરો તમે૦ ૨

હુન્નર કાળે હાથ બે આપ્યા, હુન્નર આપશે એજ,
થાક અને ઊંધ અંગમાં મૂક્યાં, કાં નહિ આપે સેજ ?
આપો અવસોકવા આપી, જો જો લીલા જે જગ થાપી.
કરો તમે૦ ૩

અવનીપર અંધકાર દેખીને, જેણે પ્રગટયા દીપ,
તેણે નસીય તારું નિપજવી, સાધન રાખ્યાં સમીપ,
દશે જોગ જેટલું તારી, માહેથી તે આવશે ચાલી.
કરો તમે૦ ૪

સૌનું સૌને વહેંચી આપે એ, મૂરખ ભરશે આથ,
હાથ હજાર થાશે દેનારા, શું રે લેશે બે હાથ,
લેનાર તો થાકીને રહેશે, હહેરો જ્યારે સાગર દેશે.
કરો તમે શોચ તે શાનો ?
પ્રભુ પ્રીછે દાસ પોતાનો રે. ૫

કડી ૨ જી. જાયા પેલાં=જનમ્યા પહેલાં. દ્વંધ મૂકે
માના સ્તનમાં દ્વંધ ઉત્પન્ન કરેછે.

કડી ૩ જી. સેજ=પથારી. કડી ૪ થી. અવ-
ની=પૃથ્વી. દીપ=દીવા અર્થાત્ સૂર્ય, ચંદ્ર અને તારા
સમીપ=પાસે અર્થાત્ તૈયાર.

પ્રભુનાં ચરણ શિવાય ભવદરિયાને બીજે કાઢો નથી. માલિની.

હરિવિણ નહિ આરો, હોય સંસાર ખારો,
અધિક અધિક પીધે, નીવડે તે અકારો,
સુતનુ-તન-પિતા-મા, ભાદને બેન બંધુ,
ખડક ખલક સિંધુ, મીનનું ટોળું સંધુ. ૧

લીટી ૨ જી. જેમ જેમ સંસારના રસનો અધિક
અધિક એટલે વધુ વધુ સ્વાદ લધએ તેમ તેમ તે વધુ
વધુ અણુગમતો થઈ પડે. લીટી ૩ જી. સુતનુ=સ્ત્રી.
તન-તનુજ=છાકર. બંધુ=સગાં સંબંધી. એ બધાં ખલક
એટલે આ સૃષ્ટિરૂપ દરિયામાં ખડકો જેવા છે અર્થાત્
માણસની જીંદગીના વહાણને નડતર રૂપ છે. અથવા તે
સંધુ-તે બધું એક માછલાનું ટોળું જ છે એમ સમજ લેવું.

બાળ પ્રાર્થના અંગ્રેજી ઉપરથી. ગજલ.

(રાત્રે સુતી પેળા બોલવાની.)

પ્રભુને પ્રેમથી વંદી, સુતાં હું એમ યાચું છું
હૃદયા પેલાં કદાપિજે, મરું તો પ્રાણ સોપું છું. ૧
સૂતો ન્હાને બિજાને આ, મને સંભાળજે ત્રાતા !

ગળાવી રાત શાંતિમાં, જગાડો પ્રાતઃકાંતિમાં ૨

ગઝલ.

(સવારે ઉઠતી વેળા બોલવાની.)

હવે હું જાગિને જોઉં, દિસે પરભાત આ સોઝું,
મને પ્રીતે પ્રભુએતો, સંભાળ્યો રાતમાં સુતો. ૧
હવે એ દેવ દિન આપ્યો, બલો મને કરી રાખ્યો,
દિસે મારા મહિમાઓ, તમારા નાથ નિત દાખ્યો. ૨
અરે પ્યારા હું બીડીને-પથારીથી પ્રભુ વંદું,
કશં બોલું હું આજે સૌ, થજો તુંને ગમે એવું. ૩
કડી ૨ જ. નિત-નિત્ય એટલે બધો વખત મારા દિ-
લમાં તમારા મહિમાનું રટણ કરાવજો.

ગઝલ.

(જમતી વેળાએ બોલવાની.)

પ્રભુના હાથથી આવે, સહુ સારા પદાર્થો આ,
હમેશાં અન્નને માટે, છિએ સૌ આશિંગણુ તારા. ૧
અરે તે સાથ હે નાથ, તું એવી આશિશે આપ,
વસું મુખે અમો તારા-મહિમામાંહિ દિનરાત. ૨
કડી ૨ જ. આશિંગણુ=આભારી.

એકલવાયા છોકરાની પ્રાર્થના.

ઉપજ્ઞતિ.

પિતા વયે જાળ પ્રભુછે મારા.
 નેડી લીધા છે શરણે તમારા,
 આવા ન મોટા, નહિ કોઈ છાટા,
 ન બધું કરા વળી મોઝ્ય જોટા. ૧
 છે કો સુમિત્રા, તદ્દપિ બિચારા,
 વહે દુખમાં નિજ, જે ન આરા,
 ન છત્ર કો આતપ જે નિવારે,
 ચિંતા હવે મારી પ્રભુ તમારે. ૨

કડી ૧ લી છે પ્રભુછે, મારી નાની વયમાં મારા પિ-
 તાછને તમેએ તેડવી લીધાછે એટલે તેઓ સ્વર્ગવાસી
 થયાછે. બંધુ=સગાંવહલાં. મોઝ્ય=ભાયક. કડી ૨ છ.
 કો સુમિત્રા એટલે કોઈ મિત્રા સારા સા-છે પરંતુ તેઓ
 બિચારા પોતાના એટલા બધા દુઃખમાં તણાયા જાય છે કે
 જેનો આરા આવતો નથી તો પછી મને ક્યાંથી મદદ
 કરી શકે? છત્ર=છતરી. આતપ=તડકો. નિવારે=અટકાવે.
 મારાપર દુઃખ પડતું અટકાવવાને કોઈ છત્રી નથી.

આજગીત અંગ્રેજી ડાપરથી.

રુચિરા છંદની ચાલ.

કર રમત ઓ બચ્ચા તું,

સાંભળ રીત બતાવું છું.

હિંચે ચંદરવા તક ધાળે, નીચે ધરતી તક ધાળે,
 વારે ફેરે ફરી ફદ્દી, મોઢેથી ગીતો ગાળે:
 આગળ પાછળ એક પગે તું, ફદ ફદ કરતો ધાળે.
 દોલ એક જણ આ લાગ્યા છે, ધીરે ધીરે તે વાળે. ૧
 હિંચે ખેસને મુક દોટ તું, ઘિલ રાજી કરવા ધાળે,
 પાંચ સાત જણ બેળા થેને, જોરા આવીશું આળે:
 લઈ લાકડી કરી ઘોડલે, નિપાઈ થઈ લડવા ધાળે,
 ખીસામાં રાખ્યું છે ખાવું, રમતાં રમતાં તે ખાળે. ૨

હંસ વિનોદ—મનહર.

કહેવત ૧ લી.

ઋગ, રધુ, શાકુ તલ કે ગીતાનું ગાન શુણી,
 ખગોળ ભૂગોળમાંહિ, પ્રીતકે પ્રમાણશે;
 ભુંગળાં ફેલેલ ભાળી, ખીજા જગરે વાત કાલી,
 કાલી કવિતા શુણીને, આનંદકે આણશે;
 લેખનના ભેદ કેવા, જાણ્યા નહિ જણે એવા,
 નિજરતુતિ સાંભળીને, મોદ કોઈ માણશે;
 ગ્રંથના અથાગ એમ, થોક નરમણિ થયા,
 ફધ પાણી જૂદાં તેતો, હંસ કરી જાણશે. ૧
લીટી ૧-૨ ઋગ=ઋગ્વેદ. કાદને વેદ ભણવાનો શોખ

હોય છે. રઘુ=રઘુવંશ મહાકાવ્ય કામને મહા કાવ્યોનો
 શોખ હોય છે. શાકુન્તલ=શકુન્તલા નાટક. કામને નાટકનો
 શોખ હોય છે. કામને ખગોળ વિદ્યાનો અને કામને ભૂ-
 ગોળ વિદ્યાનો શોખ હોય છે. લીટી ૩-૪ ભૂંગળાં
 કુંકલ લાળી=ખાલી ખાકાં કુંકલાં જોઈને. કાચી=અર્થ
 વગરની. લીટી ૫-૬ લખાણમાં કેવી કેવી યુક્તિઓ
 કરવામાં આવેછે તે જોઈને જાણતા નથી તેઓ માત્ર પો-
 તાના વખાણનું વર્ણન આવે એટલે ફૂલાઈ જાયછે. પણ
 તેજ કવિતાના મર્મમાં તેમની નિંદા કરેલી હોય છે તે
 જોતા નથી. લીટી ૭-૮ થોડા=ટગલા. અથાગ=પાર
 વગરના. દ્વંધ અને પાણી ભેગાં કરેલા હોય તેમાંથી દ્વંધ-
 દ્વંધ પીને પાણી પડતું મેલવાની લંસમાં અજબ શક્તિ છે.

કહેવત ૨ જી.

ઉતાળાની રાતે ઉઠ્યો પવનને આગ લાગી
 કર્યા કેરી મધ્ય સાંકડી ઘેરી નાકે નવે;
 લોક ભેગા થાય, પડોશી ખૂણે ખૂપાઈ જાય,
 પાણીનું ટીપું આપે ન કામ રેડવા દવે;
 પોલીસ અને મ્યુનીસિપાલે તો પથારી કરી,
 હાલે પાંપ ડાયરી ભરી ચાલ્યા ગયા હવે;
 ઘર ઘણી ઘેર નહિ, કૂ થયું બળીને એમ,
 જુઓ લંસરાજ આજ પડી તેજ ભોગવે! ૨
 લીટી ૧-૨ કર્યા કેરી મધ્ય=કર્યાની વચ્ચે. નાકે

નવે = નવા નાદા ઉપર. લીટી ૩-૪ રેડવા દવે = અ-
ગ્નિમાં રેડવા સાર. લીટી ૫-૬ દાલે પંપે = ખાલી
ખંખા વડે; એક તો ઉનાળો ને પાણીની સગવડ રાખેલી
નહિ જતાં. ડાયરી ભરી = નોંધ બુકમાં પોતે કરેલું કામદાજ
લખીને. લીટી ૭-૮ ક. યયું = કુંકારી ગયું; રાખ
યમ અયું.

કહેવત ૩ જી.

કાચના કયોળામાંડી, પાકું પાણી પૂરીએ તો
વેંલું વહી જાય વાસણને લાગે ધાડને;
હદ આર લાડકાં છોડ. પોતાનો ને પિતાનો,
બગાડીને ભર લાજ લગાડે છે લાડને;
અતિશય વ્યાજ લેવા જતાં લોભી વાણીઆ ને
ખોધ વ્યાજ કાપે મૂળથી મૂડીનાં ઝાડને,
શેડના સપૂત ચાકરને ઘેર ધકકા ખાય,
જુઓ લંસરાજ એમ ખેત ખાય વાડને. ૪

લીટી ૧-૨ પાકું = ગરમ, કડકડતું. ધાડ = આફત.

લીટી ૬. મૂડી = વ્યાજે ધીરેલી મૂળ રકમ.

લીટી ૭. સપૂત = આ કેકાણે કપૂત સમજવા. એવા
ધણા દાખલા બનેછે.

કહેવત ૪ થી.

કલ્લીની બાજીની કરી, કલ્લીને કંગાલ એક,

દારકામાં દીડા થયો વેચવાને સજ છે.

એક પાછ માટે વેચી, એવકમાં ગુગળી એક,
આવી બોલ્યો ઉભો રહે, વાત ચાલ્યા ધજ છે;
ચાર પાછ મારી લાગ્ય, મારકીટ ઇગ્ગરાની.

છાનો માનો ચાલ્યો, શું તારા માથામાં ગજ છે?
તાંબીઆની ડોશી અંદિ. હાથ મુંડામણ પડે,
ગજની થોડીનું હંસ, ભાડું સવાગજ છે! ૫

લીટી ૧-૨ કલ્લી = ઝૂડી. કલ્લી = એક જાતની ઘાસ
જેવી જંગલી ભાજી. ચોમાસામાં વગડામાં તે ઉગી નીક-
જેછે. લીટી ૩-૪ ધજ = મળની. લીટી ૫-૬

મારકીટ ઇગ્ગરાની = દારકામાં શાક વેચનાર પાસેથી દર-
રોજની ચાર પાછ સરકાર લેછે તે ઉધરાવવાને ઇગ્ગરો
કોઇ ગૂગળી બ્રાહ્મણ રાખે છે. એક ગરીબ માણસે વગ-
ડામાંથી આવતાં વીણી લીધેલી થોડી કલ્લીની ભાજી
એક પાછમાં વેચી તે વેળા તેના ઉપર, ઉપર મુજબ તકા
દો થયો હતો.

કહેવત ૫ મી.

સહપરીવાર કપોત પ્રત્યે નાકીને તીર,

વૃક્ષ નીચે પારધી ઉભો દયા ન છાંટા છે;

તરાપ મારી ભમંતો જોઇ કિચે બાજ એક,

“ રામ રામ ” રટી બિચારાનો બેઠો ધાટો છે;

તીર વાગ્યું તમ્મર બાધ ને બાજ હેઠે પડ્યો,

કાંકે કાળાનાગે પારધીનો પગ કાઢ્યો છે;
નિરપરાધી ઉગારી, અપરાધી માયો એમ,
દરિને લાથે હંસ રધા સોનીનો કાંટો છે. ૩

લીટી ૧-૨ જુની સંસ્કૃત દંતકથા ઉપરથી લીધેલું
વર્ણન. સહપરિવાર કપોત = કુટુંબ કપ્પીલાવાળો હોમો.
પારધી = શિકારી. લીટી ૩-૪ બાજુ = બાજુપક્ષી. તરા-
પ મારીને માથા ઉપર બમતા બાજુપક્ષીને જોઈને બિચા-
રો હોલો રામનામનું રટણ કરવા લાગ્યો. લીટી ૫ ૬
એવામાં પારધીને પગે સાપ કરડ્યો તેથી પારધી નિશાન
ચૂક્યો ને તેનું તીર હોલાને બદલે ઉર તરાપ મારનારા
બાજુ પક્ષીને લાગ્યું. એમ એક જુનેગારને અચાનક સમ્મત
થઈ.

કહેવત ૬ ઠી.

મુપક મીનીને વેર, બગેશ નાગેશ વેર,
બગમાછલીનું વેર, બંધાયું છે ચૂપ જો;
મુડી સોપારીને વેર, કુલાડને કાજ વેર,
ધંટી ધડાં કેરું વેર, અંધારને રૂપ જો;
ગણિકા સગુણી વેર, સુર ને અસુર વેર,
સાચાને જુકાનું વેર, શીતળને ધૂપ જો;
કહો કયાંથી ક્યાં એ તો, સહજ સદૈવ વેર.
વેર હંસરાજ માના ઉદરમાં ડીપજો. ૪

લીટી ૧-૨ મુપક મીની = ઝીંદર બિલાડી. બગેશ = ગ-

૩૬ પક્ષી. નાગેશ મોટા સર્પ. લીટી ૧-૮ સરળ= સાથે જન્મેલું—કુદરતી. સદૈવ=દમેશનું. માના ઉદરમાં ઉપજે=જન્મ્યા પહેલાંજ કુદરતી વેર પેદા થાય છે.

કહેવત ૬ કૃતિના બીજા અર્થ

માતાના ઉદરમાંલિ, ગર્ભ બીજા રહે ત્યારે,
સ્તનપાન નજરું પડે છે, સુખરૂપ જે;
જન્મ્યા પછી ખોળે ખેઠેલાં ભાંડું ખાર કરે,
ભાગલા પડાવે ખાવાનામાંથી અનૂપ જે;
મોટા થયે મોટી મોટી મારા મારી કરી ભાષ,
કારટે ચડી કરાવે. વાતો દુખ રૂપ જે;
અથથી ઇતિ સુધી, સુખે ન એમ એસવાદે,
વેર હંસરાજ માના ઉદરમાં ઉપજે.

પ્રશ્ન “હંસરાજ, ભાષઓ ભાષઓમાં વેર, જે જેવામાં આવે છે તે કયાંથી આવ્યું ?”

જવાબ:—“માના ઉદરમાંથીજ. ” કેવી રીતે ? જવાબ “પોતાની માને બીજાવાર ગર્ભ રહે ત્યારે બચ્ચાને ધાવણ છાડવું પડે, જન્મ્યા પછી નાનું બચ્ચું મોટા ભાડુંને માના ખોળામાં એસવાદે નહિ ખાવામાંથી અનૂપ એટલે ઝાઝો ભાગ પડાવે. મોટી ઉમરે કારટે ચડી લોકોમાં હજારો વગોવણાં કરાવે એમ અથથી ઇતિ સુધી એટલે પહેલેથી છેલ્લે સુધી એક ભાંડુ બીજા ભાંડુને સુખ એસવા હેતુ નથી, એ એક કુદરત છે.”

વેર ક્યાં વસે છે?

શાદુલ વિકિડિત.

વાંટયા સ્થાનક વિધિમાંલિ વિધિયે,
 વાનાં વણ ત્યાં વધ્યાં;
 પાંલું મધ્યર્થો “ઝેર” લેઈ ખજની,
 છબ્બા મલીં મેલતા;
 સ્થાપ્યા “કેરજ” કેર ને કુટિલ નં,
 સોટા મલીં મ્લેચ્છના;
 આજા આપી સદૈવ “વેર” વસાવે,
 તું માતણા પેટમાં.

બાહ્યો બાહ્યોમાં જ્યારે જગરો કુટુંબ કલેશ વાજ-
 નો હોય છે તે વેળાએ લોકો એક કહેવત બોલે છે:—
 “બાહ! વેર ક્યાં? તો કે “માના પેટમાં” તે હિપરથી આ
 કહ્યના છે. વાંટયાં=વહેંચ્યા. વિધિયે=અભ્યાસે. સ્પષ્ટ
 બનવાને જ્યારે અભ્યાસે દરેક પદાર્થને રહેવા માટે
 જગ્યાઓની ગોઠવણ કરી તે પ્રસંગે વણ પદાર્થો રહી ગયા
 કેર, ઝેર ને વેર. તેમાં વચ્ચું જે ઝેર તેને સૈથી પહે-
 લું પાડી ખજાણા-ચાડિયાની છલમાં મૂક્યું. એટલે
 ચાડિયા કાઢી ચાડી ચૂમલી કરી તેના પ્રાણ લેવાવે.
 કેર હતો તેને મ્લેચ્છ લોકોના સોટામાં મૂક્યો એટલે પો-
 તાના હાથમાં જ્યારે સોટો-સત્તા આવે ત્યારે મ્લેચ્છ લો-
 કો કેર કરવા ચૂકતા નથી એમ અતાબ્યું, બાકી રહ્યું વેર

તેને કહ્યું કે જા, આપા ! તું માના પેટમાં જન્મતે એક
એટલે કે જન્મ્યા પહેલાંથીજ ભાષણો માહોંમાહે કસંપ
કરવાનું શીખી રાખે છે તે બતાવ્યું.

કવિતા કરવાના અભ્યાસી માટે.

ગઝલ.

નકામો દી ન જવાદે, કહી તું કા બનાવી લેઃ
જરા જે યત્ન તું લેશે, પ્રભુજી સાંચ તો દેશે. ૧
લખે જે દેખ આપાસે, દિલે સિધ્ધાંત જે થાશે;
લખે જે ભોગવે સુખો, પડે સંસારમાં દુઃખો. ૨
સુણે જે શ્રેષ્ઠ વાતો તે, કવિતામાં ઉતારીદે;
પ્રભુને કાં બજી લેતું, સુખોધો કાં સજીલે તું. ૩
કથા કોનાં ચરિત્રોની, સુરંગી આ ધરિત્રીનીઃ
મતો તારા મિલાવીને, ધરી શાંતિ લખી દે તે. ૪
કદી જે ચિત્તના શાંત, ન રાખી દિલમાં બ્રાંત.
કવિ કોનું તું ચોરીને, વિચારો કેક બહારી લે, ૫
કદી ભાષાંતરોથી કે, ખીજના બોલ ફેરીને,
કવિતા તું બનાવી લે, નકામો દી ન જવાદે. ૬

કવિતા તે શું હશે ?

શિખરિણી.

હશે રૂડા રાગો, મનહરવૃત્તો પ્રાસ અથવા—

ભર્યાં ગિદ્ગતાનાં, ઝડઝમક ભૂધી પદ રૂડાં ?

કવિતા હોશે શું? મદન-દુષ્પ-શૂરાં વરણુનો ?

નરે! એવું કાંઈ! મુખ સદૃશ વાણી કવિતણી! ૧

કવિતા શું હશે ? રૂઝ રાગ, મનોહર વૃત્તો, પ્રાસ, કે
વિદ્વત્તાથી ભરેલાં અને ઝડઝમકથી ભુષિત થયેલાં પદો હશે ?
અથવા મદન અર્થાત્ શંગાર, દુષ્પ અર્થાત્ કરુણ અને
શૂરાં-અર્થાત્ વીરરસથી ભરેલાં વર્ણનો તે કવિતામાં ગ-
ણાતાં હશે ? અરે! એવું કાંઈ નહિ. માત્ર કવિના મોહા-
ની સ્વાભાવિક વાણી એજ કવિતા !

કવિની એ વાણી ક્યાં સુધી જીવે છે.

શિખરિણી.

સમુદ્રો સુકારો, કદિ પલટિજનશે યુગ બહુ,
મહારાજ્યો જનશે. કદિ ભુલેલી જવાશે સ્થળ સહુ,
દતિહાસોમાથે, કદિ વિતક જે લાખ વિતશે,
રહી મીઠી વાણી, તદપિ કવિની નિત્ય દિપશે. ૧

કહે છે કે રામાયણ બીજા યુગમાં બનેલું છે; કાલીદાસ
કવિ-કોના રાજ્યમાં અને કચે સ્થળે રહેતા તે કોઈને ચોક્કસ
યાદ નથી; પાંડવો સાત હજાર વરસ ઉપર થયા એમ એક
મત છે. બીજો મત એવો છે કે સૃષ્ટિજ માંડ એટલી
જુની છે. આમ દતિહાસોમાથે અનેક ચુંચણાં
થયેલાં છે તથાપિ તે તે વખત અને તે તે સ્થળના ક-

વિઓની મીઠી વાણી સમાયળ - રઘુવંશ - મહાભારતની
પેઠે ચિરંજીવ થઈ દીપી રહીછે.

શિક્ષકનું કર્તવ્ય.

જે આવે નિશાળમાં, ભણાવવા તે આળ,
એમાં શિક્ષક કામનો, સમાવેશ મા ધાર. ૧
રૂચિવધે આ લોકમાં, હોંસે જાજા આળ,
નિત્ય નિત્ય પાઠ નવા નવા, આવી ભણુ નિશાળ. ૨
શાળી વાત વિવેકની, શીખી ચાલે ચાલ,
નહિ ભૂલી ઉપકારને, પરપર કરતા પાડ. ૩
નિરમળ નર થઈ બાળકો, ભરે વાસ ચોપાસ,
મોટી એ હું માનતો, શુભ શિક્ષકની આશ. ૪
કડી ૩. પરપર=પારકાની ઉપર.

વિદ્યાનું લક્ષણ.

દોહરા.

સાચી વિદ્યા તેહ જે, સાચી શીખવે રીત,
વિદ્યા નહિ વંધ્યાજ જે, કરે આંધળા ભીંત. ૧
વિદ્યાના પરિપાકથી, નમે આત્રની પેર,
ભાગ્યશાળી ભવમાં ખરો, સુખજ એને ઘેર. ૨
જેવી વિદ્યા કામ નર—કરતો એવાં નિત્ય,
આત્રહ ધરી ઉમંગથી, વધુ કરે સંગીત. ૩

સાચી વિદ્યા, તેલની, પરનાં કરે વખાણ,
 પોતે જાણી તેલની, તેને કરતો જાણ. ૪
 દાખી ડાંપણ આપનું, પરપર જે સ્વીકાય,
 અર્ધ દુધ અભિમાની એ આખર છકડ ખાય. ૫
 ગુણ વિના વિદ્યા અરે, કાલો વાઢ્યો ભાર,
 હાથીનો અંગોળ ને, રાંડીનો શણગાર. ૬

કડી ૫ દાખાંડાંપણ આપનું = પોતાની આવડત સંતાડી
 રાખીને. એટલે બીજા અજ્ઞાણના માણસને કાંઈપણ શી-
 ખવ્યા વગર જે માણસ તેની પાસેથી પોતાનું મન ધાર્યું
 કામ લેવાની ઇચ્છારાખે છે તે અભિમાની. કડી ૬
 હાથીનો અંગોળ = હાથીનું નહાવું. હાથીને નવરાવીએ કે
 પાછો તરત તે પોતાના શરીરપર ધુળ ઉડાડી હતું તેવું
 કરી નાંખેછે. ગુણવિનાની વિદ્યા તે એવીજ છે.

હિંદનું નૂર કયાં જાય છે ?

કુંડળિયા.

છે હુશિયારી હિંદમાં, એમાં લેશ ન ચૂક,
 પણ વાપર ખૂબ થતો, મોટું એ છે દુઃખ
 મોટું એ છે દુઃખ, સંપ રાખ્યા ને સાટે,
 થે શત્રુ હુશિઆર, એક બીજાને આંટે.
 પોતે દાઝે બળી, બીજાને હાય ! દમે છે;
 લેલા મારા બ્રાત, નૂર સહુ એમ ગમેછે. ૧
 ગમે છે = ગુમાવે છે.

સંપનું ફળ ઇતિહાસમાંથી, કુંડળિયા.

તોડીને બળ એકનું, આગળ વધવા ધાય,
મોટીએ મૂર્ખાઈ છે, ગણતાં એમ ગણાય.
ગણતાં એમ ગણાય, થાય બળ એનું ઓછું,
એ બેળાં જે થાય, લાભ તેનો લેખું શું ?
સમજ્યા અકબરશાહ, ચાહ અંગ્રેજો ચોડી:
બાકી પામ્યા નાશ, પ્રયત્ન બીજનું તોડી. ૧

પળ. અંગ્રેજ ઉપરથી

કુંડળિયા.

જતી પળ પટપટ વળી, મિનીટ ચાલી જાય,
ધડી-કલાકો-પ્હોરને, રાત્ર દિવસ વહી જાય;
રાત્ર દિવસ વહી જાય, જાય મહિનાને વરસો,
ગયો ન આવે કાળ, હોય સારો યા નરસો;
કરવાનું તે કરો, હોંસ રાખી દિન રાતી,
પળ પળ કરતાં અરે ! જીંદગી ચાલી જતી. ૧
રાતી=રાત્રી. નરસો=ખરાબ.

ખરિયો.

મનહર.

એક તો એવી છે ચીજ. વિલાસમાં જેનું બીજ,
કાંતો એકનું શરીર, કંસારાને લાટે છે,

મુખમાં તો એના ગળિયા, કાષ્ટ-લોહ-ભાલા આગિ,
એલનું રુધિર ઘોળા-પર કાળા માટે છે.

આઠ દિન ચાલે ભાલું, માસ એ કે દેહ ડાલું,
રક્ત નરમણિએનું, દમડીને સાટે છે.

શુભો શાશ્વ મિત્ર મારા, શેક કાકુ ભાઈ એના,
ખપ છે જરૂર જેને લક્ષ્મી લલાટે છે. ૧

ત્રેસદની સાલ બેઠી તે મંગળ દહાડે રાત્ર મારા શેકતા
પુત્રા સાથે હું બેઠો હતો તેવામાં મને તેમણે એક બે
પરચુરણ બાજતોપર કવિતા કરી આપવાનું કહ્યું. આળ-
કાના વિનોદની તે કવિતામાંની આ એક છે. લીટી ૩
ખડિયાના મુખમાં કાષ્ટનું ભાલું તે બર-કલમ ૦ લોહનું
ભાલું તે સ્ટીલ પેન. એ પ્રમાણે બાલાંથી ખેંચી કાઢેલું
લોહી ઘોળા ઉપર કાળું કરવાના એટલે કાગળપર લખ-
વાના કામમાં આવે છે. બર કે સ્ટીલ પેન આટલે દહાડા
ચાલે ને દેહ એટલે શરીરમાંની શાહી એકાદ માસમાં
ખાલી થાય. પરંતુ એક દમડી ખરચો કે પાછું તેનું
રક્ત એટલે શાહી તરત મળી શકે. જેને લલાટે લક્ષ્મી
છે તેને એ ખડિયાનો જરૂર ખપ છે.

સસરાને ઘેર રહેનારને મઝા.

શાદુલ વિકિત.

જેના સિમેત થકી ત્રિલોક નિપન્યું, જૈ સગરે તે વશ્યા,
સંદર્તા સહુના ત્રિલોચન નહીં, કૈલાસ છોડી ખશ્યા;

વાહવા ! કામ-વિરામ-કામ વિરલું, શોધ્યું જડે ના મથી.
જડે છે સાસુ-ગૃહેજ સાર નરને, તે સ્વર્ગમાંહે નથી. ૧

નારાયણ કે જેમના રિમત માત્રથી-રહેજ મોં મલકાવ-
વાથી ત્રિલોક પેદા થયું તેઓ પોતાને રહેવા માટે ગમે
તેવાં મહેત્ત પેદા કરવાને સમર્થ છે છતાં તેઓ સમુદ્રમાં
ઐટલે લક્ષ્મીજીના પિતા અર્થાત્ પોતાના સસરાને ઘેર રા-
યત કરેછ. વળી, ત્રિલોચન ઐટલે શંકર ભગવાન જે
ખુશી પડે તેનો નાશ કરી તેની જગા પડવી લેવાને સ-
મર્થ છે તેઓ પણ કેલાસ ઐટલે હિમાલય અર્થાત્ પો-
તાના સસરાનું ઘર છોડીને ક્યાંછ ખસતા નથી એ બધા
નું કારણ શું ? મથી=પ્રયત્ન કરતાં પણ. કામ-વિરામ-કામ
વિરલું=છૂંછાઓ પૂરી કરવાનું અને આશાઓનું વિર-
લું હેઠાણું. શોધ્યું જડે ના=કેયે મળવાનું નથી.

મિહી કાઠિયાવાડ.

મિહાં મિહાં પાણી, મિહી મિહી હવા,
મિહા મિહા બોલ, શુણું નવા નવા;
મિહાં સહુ કામ, મિહાંજ નામ છે,
બુઓ બુઓ મિત્ર, મિહું તમામ છે. ૧
મિહી મિહી દષ્ટિ, અમીની વૃષ્ટિએ,
મિહાં મિહાં મન, મિહી જ સૃષ્ટિએ;
મિહાં સહુ ગ્રામ, મિહાંજ કામ છે,
બુઓ બુઓ મિત્ર, મિહું તમામ છે. ૨

અરે મિહા શબ્દ, પડે જ પક્ષિના.
 મિહા સમાગમ, સદા સ્વપક્ષિના;
 મિહાં નીચાં ધામ નહીં દમામ છે,
 જુઓ જુઓ મિત્ર, મિહું તમામ છે. ૩
 મિહાં વસે ત્યાં નરનારી સૌ સદા,
 મિહાં રમે આંગણમાં “ગગી-ગગા;”
 મિહા સહુ દિવસ-રાત્ર જનમ છે.
 જુઓ જુઓ મિત્ર, મિહું તમામ છે, ૪
 મિહાં દહીં છાસ, મિહાંજ ધાન એ,
 મિહી વનસ્પતિ, મિહાંજ રાન એ;
 મિહાં ભજનનો, સ્વજનને શ્રીરામ છે,
 જુઓ જુઓ મિત્ર, મિહું તમામ છે. ૫
 અરે ઘણા દેશ, ભૂમે વિષે પડ્યા,
 ન કાઠિયાવાડ સમા કહીં જડ્યા,
 એ પ્યારી મે ભૂમિ-વિયોગના વિના,
 જુઓ જુઓ મિત્ર, મિહું તમામ છે. ૬

કડી ૩ સ્વપક્ષિ=પોતાના પક્ષવાલા અર્થાત સ્નેહીઓ.
 ધામ=ઘર. કડી ૪ આંગણમાં=આંગણમાં, “ગગી-
 ગગા” = દીકરી ને દીકરા-રમે છે.
 જનમ=પહોર. કડી ૫ ભજનનો=માર્ગી સાધુના ભજન.
 સ્વજન એક બીજાને મળે ત્યારે તેઓમાં “રામ રામ”

એમ બોલવાનો ચાલ છે. કહી દે મારી એ પ્યારી
જન્મ ભૂમિનું તમામ મિટું છે—કદત એક તેના વિયોગ
સિવાય.

વસુવિના નર પશુ.

આશાગોડી-તાલ દીપચંદી.

વસુવિના નર પશુ. ભાઈ હો ! વસુવિના નર પશુ.
ટૂંક.

પાંચ પુરુષમાં બેલે પુછાતો, હવે ન સમજે કશું,
ભાઈ હો ! વસુવિના. ૧.

પર્ષ થયાં અતિ ગંભીર વચનાં, પણ ટુંકા તે તસ.
ભાઈ હો ! વસુવિના. ૨

ભગ્નતર ગદપણ વાતો અહુ અહુ, કાનથી કાઢી હસું.
ભાઈ હો ! વસુવિના. ૩

ખાંધ મરડે તે મોઢું મરડે, જે કહી જઈને વસું.
ભાઈ હો ! વસુવિના. ૪

અન્યનું સીધું કરવા જનાં, કલટા આપણુ ફસું.
ભાઈ હો ! વસુવિના ૫.

મિત્ર વસુના, પુત્ર વસુના, ધ્યાન આ તેના ભસું.
ભાઈ હો ! વસુવિના. ૬.

નામા તે પણ એણે બમાણી, હાય ! રહ્યો કર ઘસું.
ભાઈ હો ! વસુવિના. ૭

કડી ૨ ભલે તે મોટી ઉમરનો ગંભીર માણસ હોય
પણ વસુવિના તે એક તસુ જેટલોજ ન્હાનો સમજવો.

કડી ૩ જ્વાન એટલે કૃતરાં પણ પૈસાનુંજ ભસનારાં છે.
મનલબ્ધ ખુશામતિયા પણ પૈસાનુંજ સારું ખાલે.

કડી ૬ ભામા=સ્ત્રી. ભમાણી=લોભાઈ ગઈ.

પૈસા વિના પાછા પડ્યા.

વસંત તિલકા.

બુદ્ધિ વિવેક, ગુણ વાણી થકી ઉન્નત્યા,
વિદ્યા, સુશીલ, દિલ કાંતિ થકી રૂપાળા,
જેની સલાહ જન પાંચ મહીં પ્રજ્ઞાન,
પૈસા વિના પણ પડ્યા નર તે પજાત. ૧.

દેશે વિદેશ વિચારી, બહુ વાત શીખ્યા,
કડા જુડા અનુભવો અતિ જેલ દીખ્યા,
જેની સુખીતિ જગમાંહિ સદા ગવાત,
પૈસા વિના પણ પડ્યા નર તે પજાત. ૨.

જેણે કર્યા જન પરે, ઉપકાર મોટા,
બહો ગણ્યા ન કદિ, મહાન તથેવ છોટા,
જેનું સુજીવન સદા, હરિ ભકિત રાત,
પૈસા વિના પણ પડ્યા નર તે પજાત. ૩.

કડી ૨ દીખ્યા=જ્ઞેયા. કડી ૩ લીટી ૨ મહાન
તેમજ છોટામાં જેણે કદી ભેદ ગણ્યો નહોતો. લીટી ૩.
રાત=મથેલું. સુજીવન=રૂઝું જીવતર.

ધીરજ.

ફક્ત ગરીબોને માટે.

રાગ સોરઠ તાલ કેરબા.

(વિમળા નવ કરશે ક્યારે વહેલા આવશું રે.)

એ રાત.

ધન્ય ભાગ્ય તમારાં ભાઈ, અચ્ચા દોલતથી રે,

અચ્ચા દોલતથી રે, બડી આશતથી રે.

ધન્ય ભાગ્ય તમારાં ભાઈ—ટેક

લેતાં લત જાતીમાં લાગે, કટિ ભાંગે નાસે તે જ્યારે,

દોલતના વેહેવારે, વરતે મતથી રે.

ધન્ય ભાગ્ય. ૧.

આવતાં તે આંખો ફાટે, અંધ ખનાવે પળતાં વાટે,

રંડા એમ રંજડે, ન ગુણી ગતથી રે.

ધન્ય ભાગ્ય. ૨.

દોલતના ઘા જેને વાગ્યા, ઠાંગા તેના તુર્તજ લાગ્યા,

પત્તા કંઈ નવ લાગ્યા, એની લતથી રે.

ધન્ય ભાગ્ય. ૩.

રાવણ કોરવ કંઈ કંઈ રોયા, દો-લત લાગી ચક્ષુ ખે.યાં,

ભાગ્ય તમારાં લેયા, દુર એ લતથી રે.

ધન્ય ભાગ્ય. ૪.

પરમેશ્વર થઈ ખુદ્ર ગવાયા જગ સુખ આપી ખોતે પાયાં,

મારી જેણે દોલત ને દો લતથી રે.

ધન્ય ભાગ્ય. ૫.

કડી ૧ દોલત પૈસા. દો-લત્ત=મે લાત. તે કેવી રીતે ? મેળવવા જતાં જાતીમાં લાત મારે, ધનકાંવે, ખુશામત કરાંવે વગેરે અને જ્યારે આપણને છોડીને રાતે પડે તે વખતે પાછળથી કેડમાં લાત મારતી જાય ! એમ લોકો સાથે દો-લત્તના-મે લાતના વહેવારથી મત્તથી મસ્તી બનીને વરતે છે. કડી ૨ જી દોલત આવે (એટલે એક લાત વાગે) ત્યારે આંખો ધાટી જાય (અભીમાનથી) અને વાટે પજનતાં—ચાટી જાય (એટલે બીજી લાત વાગે) તે વેળાએ આંધળા બનાવી દે (રડતી રડતીને) નળુણી = ગુણહીણી. ગત્તથી = પ્રપંચથી. કડી ૫. ભગવાન બુદ્ધ તે ઇશ્વર તરીકે પૂજનયા તેનું કારણ શું ? કારણ એ કે તેમણે દોલતને મે લાત મરીને કાઢી મુકી. પાયાં = મેળવ્યાં.

“આર્થી વધુ શું કરીયે”

આશાગોડી તાલ દીપચંદી.

આર્થી વધુ શું કરિયે, પ્રભુજી અમે આર્થી વધુ શું
કરીયે ટેકો.

દેહ સાચવવા ઓસડ કરિયે, વેદ પુછી પગ ભરિયે.

પ્રભુજી અમે ૧.

શાંતિ સ્વદેશે જો ન મળે તો, વેગે વિદેશ વિચારિયે.

પ્રભુજી અમે ૨.

એકે ઉદ્યમથી કાળ ન સરતાં, બાથ વધુ વધુ ભરિયે.

પ્રભુજી અમે૦ ૩.

શાણા રનેલીની શુણી સલાહો, શાસ્ત્રીની વાટે વિચારિયે,

પ્રભુજી અમે૦ ૪.

જેમ જેમ ડોકર ખાતાં જમ્યે, હોંસે તેમ સુધરિયે.

પ્રભુજી અમે૦ ૫.

જરા જરામાં તુંને સમરિયે, ઘડિયે નહિ વિસરિયે.

પ્રભુજી અમે૦ ૬.

એપણુ કરતાં ક્યાંઈ ન કાળ્યા, કહે હવે શું કરગરિયે?

પ્રભુજી અમે૦ ૭.

કડી ૪ વિચરિયે = ચાલીએ.

સંતોષ.

રાગ સોરઠ તાલ કેરખા.

(વિમળા નવ કરશેા ઉચાટ કે) એ રાદ.

રહેજે રહેજે સૌ શાણા સંતોષ સુગંધથી રે,

આશ-મુખ-બંધથી રે, રહેજે રહેજે—ટેક.

સંતોષેથી સુખિયા થાશેા, સંતોષે સંકાય સમાશેા,

જગમાં જીતી જશેા, ઉર આનંદથી રે-રહેજે ૧.

પરસેવાથી પરસેવા બહુ, ઉતરીને ઝબકાળે જન સહુ,

હૂબો તે નહિ ઉગરતો એ ફંદથી રે-રહેજે ૨.

લાલચથી દુનિયામાં લાખો, લટકી રહેતા અદ્ધર દાખો,

ખત્તા ખાતા ચાલ્યા, સહુએ જંદથી રે. રહેજે. ૩,

પરકી આશ સદાય નિરાશા, પરધનથીછે સુખના સાંસાં,
આપ મુવા વિણ કોણ છુટે ભવ અંધથી રે? રહેજે. ૪
અન્યતાણી મેડી દેખાને, ઝખકાને નિજ ઝૂંપડલીને,
બાળે કોણ બીજે એ મૂરખ નંદથી રે? રહેજે. ૫.
ફરી ફરી મેં જોયંજ તપાસી, નથી કોઈને સુખ અવિનાશી,
વિરજો સંતોષી વિચરે સુખ વૃંદથી રે. રહેજે. ૬.
પ્રભુ આપે તે સુખથી બાજે, મૃગજળને નવ પીવ જતજે,
જો છવતર ઇચ્છો જવા આનંદથી રે. રહેજે. ૭.

કડી ૧ આશ-મુખ-અંધથી રે=આશાનું મોહું અંધ-
કરીને. સંકોચ સમાશો=તંગ હાલતમાં તમે તમારો સ-
માવેશ કરી શકશો. કડી ૨ પરસેવાથી=પારકાની સે-
વા કરવાથી. પરસેવા બહુ=ધણા પરસેવા ઉતરે છે.

કડી ૪ કોણ છુટે ભવઅંધથી=કોણ સ્વર્ગે જઈ શકે?

કડી ૬ અવિનાશી=કાયમ. સુખવૃંદથી=જ્યાંઅંધ
સુખ સહિત.

પ્રેમ.

છપય.

પ્રેમ ન પૂછે જાન, ભાત નવ પ્રેમ પ્રમાણ,
પ્રેમ ન પૂછે રંગ અંગ બળ પ્રેમ નજણે;
પ્રેમ ન પૂછે પાન માન કે સ્થાન ન પુછે,
વિદ્યા, યશ યા ભાજ, ધન પ્રેમી મન શું છે?

કા છુપું કારણ પ્રેમનું, નરમણિ તે ન શકું કહી,
પ્રીતિ પાત્ર દીપક પડી, પાત પતંગ પ્રિછે નહિ. ૧.

લીટી ૬ પેતાની પ્રતિનું પાત્ર જે દીવો તેની અંદર
પડવાથી પાત ઐટલે મોત થનારું છે તેનો પણ પતંગી-
યને હીસાજ નથી ! પ્રીછે=લેખે-ગણ.

પતિસેવા.

રાગ દેશ.

પતિ સેવા શી સુખકારી—

નારીનું પ્રિય કરનારી. પતિસેવા૦—ટેક.

પતિ સેવાથી પ્રિયતમ રાચે, બાગ્યોદય રેં દરખી,
પતિ સેવાથી સર્વ વખાણે, સદિયો સરખે સરખી.

શી સુખકારી. ૧.

પતિ સેવાથી સદ્ય પમાયે, તન ધનની સંપત્તિ,

પતિ સેવાથી જગમાં જનમે, કિરતી વધતા વધતી

શી સુખકારી. ૨.

પતિ સેવાથી સર્વ મતોરથ મતિ પતિ પૂરે પ્રીતે,

પતિ સેવા પરભાવ થકી કહો, આધે કુણ આંગણી તે ?

શી સુખકારી. ૩.

પતિ પદ સેવ્યા પ્રેમે તેથી, લક્ષ્મીને જગ પૂજે,

પતિ પદ માટે પ્રાણ તજી, ઉમયા જગદંબા બુજે.

શી સુખકારી ૪.

પતિ પ્રભુ ધારણીને ધરણી પર, શણી ઈંદ્રાસન હોલે.

પતિ સેવા પુન્ય મેરૂતણા કે, કહે નરમણિકર તોલે?

શી સુખકારી. પ.

કડી ૧ ભાગ્યોદય હરણી રહે=પૂર્ણ તેજથી પ્રકાશી રહે. કડી ૨ જી સઘ=તરત. કડી ૩ જી સતિ-

પતિ=શિવજી. પરભાવ=પ્રભાવ, શક્તિ. કડી ૪ થી

પતિપદ સેવ્યા=નારાયણના ચરણ કમલ સેવ્યા છે તે-

થીજ લક્ષ્મીજી જગતમાં સર્વ સ્થળે પૂજાય છે. ઉમયા =

પાર્વતીજી એમણે પોતાના પિતા દક્ષના યજ્ઞમાં પોતાના

પતિનું પદ-દરજાને સાચવવા સાડ પ્રાણ છોડ્યા

હતા માટેજ આજે તેઓને સૌ કોઈ જગદમ્યા એટલે

જગતની માતા તરીકે બૂજે છે—જોળખે છે. કડી

૫. પતિ પ્રભુ ધારણી = પતિને પ્રભુ તરીકે સમજનારીને

ધરણીપર = પૃથ્વી ઉપર જોડે. પતિ સેવા રૂપ પુન્યના

મેરૂ એટલે પર્વતનો તોડ કાણ કરી શકે એમ છે ?

કોલિજના બોડીંગમાં રહીને અભ્યાસ કરનારા

વિદ્યાર્થીઓ—અઠવાડીયામાં એકવાર-શનિવારે

સાંજે ઘેર જાયછે તે વેળા વાટ જોઈને

બેઠેલી તેમની પ્રિયાઓ શું કહે છે:-

વસંતતિલકા.

બ્રાતા શનિશ્વર તુંપે અમ પ્રાણ વાડં,

બેઠેલી કાંત પુરતો સુખ તું અમારં.

સાને હજ્જે દિવસ રાત્ર્ય તવ પ્રતાપી !

દેખાડજે ન સુખ સૌમ કુદું કદાપિ. ૧.

ભાના શનિચર = હે ભાઈ શનિવાર ! તુંપે =
તારા કિપર અમ પ્રણાવાઈ = અમારા પ્રાણ કુખ્યાન
કરીએ છીએ. કારણ કે કાંત ભોટાડિને = પ્યારનો
મેળાપ કરાવીને તું અમારું સુખ પૂર્ણ કરે છે હે પ્રતાપી !
સાને દિવસ તારું રાત્ર્ય થજે. મનલગ અકવાડીઆમાં
સાને સાત શનિવાર આવજે, અને સોમવાર કોઈ દિવસ
પોતાનું કાળું મોઢું દેખાડજે માં.

પ્રિયાનો વિયોગી વરસાદની પેડે તેની

વાટ જુએ છે:-

વસંતતિલકા.

ચિંતાથી મ્હાન ચિત્તમાં, નવ જીવ મૂકે,

આનંદ સાગર અતિ ઉરમાં ધૂકે,

એ પ્રેમો દ્રષ્ટિથી પ્રિયા, અમિનો સુવૃદ્ધિ,

ક્યારે કરી. કરોશ ચાતકને સભાગી ?

લીટી ૩-૪ હે પ્રિયા, તારી અમિની દ્રષ્ટિથી સુવૃદ્ધિ
કરી આ ચાતકને ક્યારે સભાગી-ભાગ્યશાળી બનાવીશ ?
દ્રષ્ટિ કેવી છે તેનું વર્ણન = લીટી ૧-૨ ચિંતાથી મ્હાન
એટલે કરમદા ગયેલા ચિત્તમાં નવો જીવ મૂકે છે અને

વળી ઉરમાં એટલે હૃદયમાં એ દૃષ્ટિથી આનંદનો દરિયો
ધબુકે છે—ગર્જના કરવા માંડે છે.

કુંવારા યુવાનને ઇર્ષ્યા થઇ.

મંદાકાંતા.

ગંગા તીરે પ્રિય-પ્રિયતમા, ડોટમાં હાથ મેલી,
ગ્રીષ્મે, સાંજે, નિરખતમલી, મીનગોષ્ટિ મચેલી :
મંદાકાંતા રતન ડિટડિતે, મધ્ય મેડાતી જ્નેતું—

ઇર્ષ્યા થેલું હૃદય જળી જતું, નહાય મેંથી ખમાતું ૧.

ગ્રીષ્મે = ઉનાળામાં સાંજે ગંગાના તીરે પ્રિય-પ્રિયતમા
એટલે આશક માથુક ડોટમાં હાથ મેલીને નદીની અંદર
મીનગોષ્ટિ = માછલા માછલીની જે ગોઠડી મચેલી છે તે
નિરખત એટલે નિરખી રહ્યાં છે—જેમ રહ્યાં છે. આ વ-
ખતે આશકનો હાથ માથુકની ગરદન ઉપર થઇ બીજી
બાબુએ માથુકના રતનની ડિટડી ઉપર પડેલો છે. તે તે
હાથનાં એ આંગળાં વચ્ચે મંદાકાંતા એટલે આરતે
આરતે ડિટડીને પંપાળવામાં આવે છે અને મધ્ય એટલે
વચ્ચે વચ્ચે જ્યારે માછલાની ગોઠડી જોવામાં રસ પડે છે
ત્યારે આવેશમાં આવી જઇ આશક રતની ડિટડીને જો-
સથી મરડી નાખે છે. આ પ્રમાણે મેડાતી જ્ને તું એટલે
મરડાતી ડિટડીને જોનાર જે મારું હૃદય તે ઇર્ષ્યાથી થેલું

અની જન્ય છે અને મારાથી ખમતું નથી ! મેંથી
= મારાથી.

કામના બાંણથી રિખાતો એક યુવાન

ઉંઘમાંથી ઝબકી ઉઠીને પો-
તાના મિત્રને કહે શું છે ?

શિખરિણી.

સદાની ચિંતાથી, દુરખળ સુતો પંજર સમો,
મને કાણુ થેકો જગિમુટિ સુંઘાડી હર ! કયો ?
હતી હા, હા, એકો, મૃગ નયનથી ફેંકતો શરો,
કરી ધા જાતીમાં, ગદ્ય ગદ્ય મને મેલી ઝુરતો. ૧.
કયો આવી એણે, મમ પરસ કો જાદુ ભરિયો,
પડ્યો ભેટી મોહ્યો, ભ્રમર તવ રે ચાપ કશિયો ;
અને ભોક્યાં ભાદ, શર વિપમ આલિંગન અથે,
નિરાશાનાં મેલી, ગદ્ય મંદિ મિઠાં કેમ રૂઝશે ? ૨.

લીટી ૧ પંજર સમો = પાંજરા જેવો. લીટી ૨ હર =
હર હર ! શિવ શિવ ! લીટી ૩ હતી હા હા એકો ! =
હા હા ! એકોએ એક તરફથી હતી ! અને મૃગનયન = હરણી સ-
રખાં નેત્રામાંથી શરો એટલે બાણો ફેંકતી લીટી ૪. ને
જાતીમાં ધા કરી મને સ્વપ્નામાં ઝુરતો મેલીને ચાલી
ગઈ ! લીટી ૫ એણે આવીને મમ પરસ = એટલે

મારો સ્પર્શ કર્યો સ્પર્શ કેવો હતો ? કો જનક બરિયો =
કાંઈક-વિલક્ષણ-ગદુથી બરેલો આવા ગદુઈ સ્પર્શથીદુઃખોભો
ઐટલે મોહ પામીને તેને વળગી પડ્યો પડ્યો તવ ઐટલે તે
વખતે તક જોઈને તેણે આંખની ભ્રમર રૂપી ચાપ ઐટલે
ધનુષ્ય ખેંચ્યું અને આલિંગન અથે ઐટલે આલિંગનની
શરૂઆતમાંજ વિષમ ઐટલે કરડાં તીર બોક્યાં ! હે ભાઈ
પછી તેના ઉપર નિરાશા રૂપી મીઠાં ભ્રમરાવીને ચાલી
ગઈ ! હવે મારો ધા કેમ રુઝાશે ?

અબલા પ્રખત્તા બલા.

વસંતતિલકા.

નૈ ગક, મંતાર, ભુવા, જિંબુને ન ગાંડે,
પિત્રીનું તર્પણ નહીં, નહિ ચંડો પાડે,
કાઠી મુકો બહુ દુરે, બહુ તેમ પીડે
જેને બલા પ્રખળ એ, અબલા ડસી છે ! ૧.

લીટી ૪ જેને અખળા ઐટલે નારી રૂપી પ્રખળ
ઐટલે મોટી બક્ષા વળગી છે. તે બલા કોઈ ચીજને પત
કરશે નહિ. લીટી ૩ બલાને સીસામાં ઉતારી અ-
થવા એવી બીજી રીતે વગડામાં છેટે મુકી આવવાનો
ધારો છે પરંતુ આ બલાતો એવી છે કે જેમ તમે તેને
છેટે મોકલી આપો તેમ તે ખિચારા માણસને વધુ
વધુ પીડે છે—રીઆવે છે !

સ્ત્રીઓથી જગત કંટાળ્યું.

સ્ત્રીઓથી કંટાળ્યું રે, જગ સ્ત્રીઓથી કંટાળ્યું.
ઘેર ઘેર એ ભાળ્યું મેંતો ઘેર ઘેર એ ભાળ્યું—

રે જગ સ્ત્રીઓથી કંટાળ્યું—૧૬.

હરના રાગ રાણી લાવી, હાથે થાતા સસ્તા,
એક મુકાને બીજી કરતાં, સમુજગા જઈ ફરતા.

રે જગ ૧.

શાળાઓ જે ડગલે ડગલે, જગમાં જોતા ચાલ્યા,
સ્ત્રીઓ પાસે નૂર ગમાવી, ગયા ગણાઈ નમાલા.

રે જગ ૨.

વિદ્વાનો રીઝવવા મોની મોટી વાત શાળાવે,
“મળ્યા વેદિયા ક્યાંથી?” કહિને રયામા શીશ ધુણાવે.

રે જગ ૩.

કવિયો તો રસમાં ડૂબીને લહેરે આંખો માંચે,
મેં મલકાવી નારી એને દેખું સૂતા વેચે.

રે જગ ૪

ભોગી કેક થયાથી ભોળા, જોગી થેને ચાલ્યા.
રોગી કેક રિખાતા તેના કામંતીએ કર ઝાલ્યા.

રે જગ ૫

કો ન્યાતોમાં વહુઓ આવ્યા પહેલાં વરને ચાવે,
અમને તો એ કભારજીઓ, ફાવે તેમ નચાવે.

રે જગ ૬

પારસીઓમાં પાર વનાતી, ઘરપર ઝુટા ઝુટ.
સાહેબેતો કંટાળીને, આપી દીધી છુટ.

રે જગ ૭

જન પુરૂષ જાંપી નહિ બેઠા, જ્યાં ગઈ શ્યામા તુંય,
નરમણિ સૌ શોચી સૂઝાયા, “થાસે માઈ શુંય?”

રે જગ ૮

કડી ૧ એક મૂળને ખીજી ને ખીજીપર ત્રીજી કરનારા
રાજાઓ કેવા ફસી પડે છે—જીવ ખુએ છે તેનું વર્ણન.

કડી ૫ ભોગી = ભરથરી રાજા જેવા ભોગ ભોગવનાર.
રોગી = વણાએક એવા દાખલા અને છે કે સ્ત્રીઓ કામ-
વિકારમાં. આવી જઈ માંદા યા રોગી પુરૂષનો હાથ પકડે
છે! કડી ૬ ચાવે = વરને પાયમાલ કરે (પૈસાની
આખતમાં. શોચી = વિચારી વિચારીને.

પાંચ પાંચ વરસ સુધી તણાવી અંતે છપનો દુકાળ
પાડનારા વરસાદ પ્રત્યે :—

વસંતતિલકા.

દોરો દુખી જન દુખી, દુખ પાંખિયોને,
વસાંદ સાદ કરતા, ફરતા ફરે એ ;
મેરૂ પિઠે ગરજતો, ધન, ધોર ધોષે,
ધિકકાર ચાર કરતો, શું મજાક હોશે ?
જે ચિતમાં કડણ થૈ કશુએ ન જ્ઞેતા,
રીખાય રંક નિરખી, રડતા ન રેંતા ;

લે જન્મ કાળ પરને, નહિ બુંદ સારે,
 શું વાંક એ કરમનો, ગણવો અમારે ? ૨
 જે લોક ને અન્યતા, નહિ ખાય પોતે,
 સંચેકનો તાત નાશ, થતો બુએ તે ;
 વારિનિધિં મરુનથી, પડીને નકામો,
 વારિદ નામ લજવી, વિખરાઇ જતો. ૩
 મારો પુકાર કરિને ગળું સૂજવે છે,
 પ્રાણી નિશસ ભરિને, સર સૂકવે છે ;
 શું ભાઈ ! આજ તુજને, નથી કાષ્ટ કેવા,
 એઠો શું રાજ તુજ કાં, અભિપાત પીવા ? ૪
 ભાઈ અતી જગનો ભરતાર તો તું,
 શું માન્ય માન વિનવી, વિનવી નમું છું ;
 સૂજયું તને અમ મુઆ,—પછી આવવું શું ?
 કે અંતકાળ ધસિને, કરવો પ્રત્ને શું ? ૫
 જાણ્યું અમે પ્રથમથી તવ પેટ મોટું,
 ગયું મલાન નિવડયું, નહિ લેશ ખોટું ;
 રે કલિષ્ઠ ! પાંચ વરસે જગને રાવી,
 ચાલી ગયો જન, પશુ, ખડ, જાડ ચાવી ! ૬
 તું એકલો જગનો, મજબૂત આથ,
 લજ્જા પુગે કદિ પિણથી ઉગાર જૂથ ;
 બાકી મુએલ અમને, રહ્યું મારવું શું ?
 રે રે ! ફરી ફરી વદું, વધુ એથી શું હું ? ૭

કડી ૧ લી સાદ = બુમ, મેડ પિંડે = પર્વતની પછવાડે
 છીપાઈને. ગરજનો = તું ફાકડ ગર્જના કરે છે. ધન =
 હે વાદળા ! કડી ૨ જી રીબાય રંક = રાંક રીબાય
 છે. તેને જોઈને કહણ હેયાના માણસોથી રડ્યા વગર ર-
 વાતું નથી. કાજપરને એટલે પારકાને માટે તે જન-મ
 લીધો છે છતાં એક બુંદ—ટીપું તું સારતો નથી એટલે
 પાડતો નથી. એ કાનો વાંક ? અમારા કરમનો. કડી
 ૩ જી સંચેલનો = એમી કરેલી પૂંજનો. લોભીઆના સં-
 ચયની પેંડ તારો વારિનિધિ એટલે પાણીનો જથ્થો અર્થાત
 વાદળાનો જથ્થો નકામો પડીને મરતથી એટલે પવનના
 સપાટાથી વિખરાઈ જશે. અને વધારામાં તારું નામ જે
 વારિદ એટલે પાણીને દેવાયો તો નામને લાજ લગા-
 ડશે. કડી ૪ મોરો = વસાદ ગાળે તેવારે બુમો
 પાડનારા મોર. સર = તળાવો. તે જનાવરોના નિસાસા વડે
 સૂકાઈ જાય છે. રાજ તુજ = તારો રાજા જે ઈંદ્ર તે. શું
 જતાનામાં પેશીને અમિ એટલે અમરત અથવા સ્ત્રીઓના
 અધરાત્રનનું પાન કરવા બેઠો છે ? કડી ૫ માત =
 મોટાઈ. તારે મોટાઈ જો એ છીએ, કે અમારા મુઆ
 પછી તારે વરસવું છે કે હાલ તારું જળ એકડું કરી
 રાખીને અંત સમયે એક સામઠા ધસીને પ્રલય કરી
 દેવો છે ? કડી ૬ તવ પેટ મોટું = તારું દીલ મોટું છે.
 એમ અમે પ્રથમ જાણુતા હતા પણ આતો તારું પેટ
 મોટું થઈ પડ્યું ! મતલબ તારે અમારી પાસેથી ઉલટું

કાંઈ જામએ છીએ. રે કિલક—અરે કઠોર. કડી ૭
જગતનો મોટો આથ એટલે આધાર તુંજ એકલો છો.
માટે જે તને લાજ પુગતી હોયતો જૂથ એટલે આ ટો-
ળાને ઉગાર. વદું = ઢલું. વધુ = વધારે.

વરસાદની તાણુને લીધે જતાં રહેલાં સરસ્વતી
નદીને પાછાં પધારવાની સિંધપુરના
રહેવાસીઓની પ્રાર્થના :—

વસંત તિલકા.

ઐ કાળ આળ ત્રણે, તમ જેમ મીનો,
થાશે મિલાપ કદિ માત કુમારો શ્રી નો ;

સોતકંઠ કંઠ સવનારની અર્જ ધારો,

માતા મહેરથી હવે. પુરમાં પધારો. ૧

માતા ન આજ લગી કેં વરસાદ થાતો,

વાજ્યાં વિવિધ સ્થળમાં, અધવચ્ચથી તો,

પાન્મે તણો અતિ ઘણો, પટમાં વધારો.

ખીલું હું માત કદ પેર પુરે પધારો ! ૨

ને પાંચ વર્ષથી ચતાં ઠીક અન્ન પાણી,

વાયુ પલેગ થકી માંડી યમે ઉમ્મણી ;

તોયે ન આપ કદિયે, અમને વિસર્પાં,

શાને રહી રહી હવે, દુરજો પધાર્યાં ? ૩

આજે ન તાત તણું લક્ષ શિરે અમારે,
 આવે કહો નિરખજે ઉર નૂર ક્યારે ?
 આપો ન આપ યદિ સાંચ ન કોઈ આરો ;
 માતા મહેરથી હવે, પુરમાં પધારો. ૪

આવાની ઉંઘ મંદિકા સપનું બતાવ્યું,
 “આવીશ ને” વચન એવું કહે જતાવ્યું,
 ઓ માત વાત શુણીને પડી ખય છાતી,
 મંઝાય જવ ખુચતી, ઘટ માંઘ કાતી ! ૫

કોઈ કહે નહિ હવે, કદિયે પધારે,
 કૂડા કળી કરી રહ્યો, કૂર કર્મ જ્યારે ;
 આવી ન આપ કળિ પાપથી જો નિવારો,
 રે આપનાંજ મરશે, સહુ બાળકો તો. ૬

છોડ કુપાત્ર નિવડે, તદ્દપિ સ્વપિત્રો,
 સંક્રાચશે શું ઉપકારિ રૂડાં ચરિત્રો ?
 હું તો ન માનું કદિ વેણ નકારું એવું,
 કુપાત્ર ઘેર દુર છે, રવિને શું રેવું ? ૭

છેતો અનેક દલિલો, ઘટતી ન દેવી,
 ત્રિલોક આપ ઉપકાર પ્રસિધ્ધ દેવી !

શાને ટગાવિ તવ બાળથી માન માગો ?
 જાગેની જગત જનની ! અમ બીડ બાગો. ૮

કડી ૧ લી સરસ્વતી નદી સમુદ્રને મળતાં નથી માટે
 કુમારીશ્રી કહેવાય છે. સોતકંઠ = ઉત્કંઠા-આતુરતા સહિત

કંઠ = કાઠે. સ્તવનાર = પ્રાર્થના કરનાર. કડી ૨ જી
 વાળ્યાં = ખેતરોમાં પાણી લઈ જવા સારૂ ઠેકાણે ઠેકાણે
 નદીને વાળી લેવામાં આવી હતી. પટમાં = નદીના તળી-
 આમાં. પાન્યો તણા = ધા બાજરિયાંના સાંકાનો. કડી
 ૩ જી વાયુ = કોલેરા. યમે = જમ રાત્રીએ. તેવા વખ-
 તમાં પાંચ પાંચ વરસ સુધી તમે અમને છોડીને ગયાં ન-
 હિ, અને હવે રહી રહીને દેમ જતાં રહો છો ? કડી
 ૪ તાત = પ્રભુ. શિરે = ઉપર લક્ષ = ધ્યાન. કહો, નિર-
 બળ ઉરમાં નૂર કેવી રીતે આવે ? સાંચ = મદદ. કડી
 ૫ કોઈ કહેતા હતા કે એક બાવાને સ્વપ્નમાં આવ્યું ને
 “હવે હું પાછી નહિ આવું” એમ કહ્યું. કડી ૬
 કળી = કળીયુગ. જો તમે આવીને કળીમાં થનારા પાપો-
 થી અમને નહિ છોડાવો તો. કડી ૭ સંક્રાન્તિ = પાછાં
 ખેંચી લેશે. વેલુ નકારું = એવું ખોટું વચન. રવિ = સુ-
 રજ. તે કુપાત્રને ઘેર શું અજવાળું નથી આપતો ?
 કડી ૮ લીટી ૧ દેવી = આપવી, લીટી ૨ જી
 દેવી = હે દેવી ! ટગાવી = લટકાવીને.

ત્રોટક.

હંસવાહની ગહિ દયાળુ મહા,
 શુભ પુસ્તક ધારિણિ તારિણિ મા !
 અમ અર્થજ ભૂતળ જે વસિયાં,

તરછોડી શું રંક હવે ખસિયાં ? ૧

શણગાર સુમાલ, વલાત્ર ધરો,
પટધારિ ઉગ્ગણું,— ઉગ્ગણું કરો,
પુરસંનિધિમાં, સુખર્થા, વિચરો,
અમથી દુર માત, શું એમ કરો ? ૨

વિધિની સુત આણુ થકી, ઉતરો ;
દિસતી કંઈ ખાંપણુ દૂર કરો,
રમિને, રમિને સુ વગ્ગડિ વિણા,
મહિ મેળવગ્ને અમ ગાન ઝીણાં. ૩

તમવિણુ લુખું લુખું સર્વ દિસે,
ચરણાન્નત ના, મીન આ મરશે,
મુકી માત જતાં કુણુ સંધરશે ?
કયમ બાળકના દુખાદિત જશે ? ૪

કરી મહેર પધારી સુ હહેર કરો,
ફરી દો ઉર આનંદનો ઉભરો,
ધરી પ્યારજ સાર લિયો મીનની,
દિન આદીન વાણી, મહા દીનની. ૫

કડી ૧ હંસ વાહની = હે હંસના વાહનવાળી દેવી સર-
સ્વતી. તારિણિ = હે તારવાવાળી. અમ અર્થજ = અમારા
માટેજ. કડી ૨ શણગાર સુમાલ = હે સારી માળાનો
શણગાર કરનારી ! પટધારિ ઉગ્ગણું = હે સફેત વસ્ત્ર ધા-
રણુ કરનારી ! પુર સંનિધિમાં = શહેરની નજીકમાં. વિ-

ચરો = ચાલો. કડી ૩ વિધિની સુત = હે બ્રહ્માની પુત્રી ! આપુ થઈ = આપુ પર્વતમાંથી. સરસ્વતીનું મૂળ અદિઆ છે. કડી ૪ ચરણામૃત ના = ચરણામૃત નથી તેથી. દુઃખદિન = દુઃખના દિવસ. કડી ૫ સાર લિયો = અપર લિયો. દિન આ = આ દહાડે. દીનવાણી = નરમાશ ભરેલી વાણી.

સરસ્વતી નદી શહેરની નજીકમાં આવ્યાં એવું

સાંભળ્યાથી લોકોમાં ફેલાયલો હર્ષ અને

પૂજન વિધિ.

રાગ આખાહરણનો.

માતાજી વહેલાં વહેલાં પધારો, પૂરો મનના મનોરથ મહારો,
 ઊની અંતરની આગ કારો, પુરે શાંતિ શાંતિ વિસતારો,
 તમ વિના ન ઓથ અમરો, વહેલાં વહેલાંઓ માત પધારો ૧.
 ધન્ય ધન્ય અંતે સાર લીધી, ગુણખાણુ પ્રગટ ઝટ કીધી,
 શણી પ્રારથના અમ સીધી, હિંગલાજ સુધી મે'ર કીધી,
 કરો પાવન ઘાટનો આરો, પુરે વહેલાંઓ માત પધારો. ૨.
 માતા મે'ની પેરે વાટ જોતાં, મૂડી નિસાસા આતક રોતાં,
 જળું દેહે અમે જીવ સોતાં, દેકણું કે આરા કોઈનો'તા,
 માંડ કીધો એ કાળ ગુજરો, વહેલાં વહેલાંઓ માત પધારો ૩.
 આવ્યાં માત શણીને વધાઈ, આવે બાળક સૌ ધાઈ ધાઈ,

અંગે આનંદ આનંદ વ્યાપે, હેંડ હરખ વાદ્યો કુણ માપે,
ફરી ફરી હસારે ખતાવે, ઓ પેલાં-ઓ પેલાં માત આવે ! ૪.

કડી ૨ સાર લીધી = ખખર લીધી. હિંગલાજ એ સિધ-
પુરના ઘાટથી અરધો માઇલ છે. ત્યાંસુધી તો જળ આવ્યું
હવે ઘાટને પાવન કરો એમ પ્રાર્થના છે. ત્યાંના ઘાટને
“ઘાટનો આરો” કહે છે. કડી ૩ જીવ સોતાં = જીવ સાથે.

વેદરભી વનમાં વલવલે એ રાગ.

પધાર્યાં પધાર્યાં સરસ્વતી, કીધી લીલાલેહેર,
આનંદ ઓજવ અતિ ધણા, આજે સરવેને ઘેર. પધાર્યાં ૧.
તોરણ બાંધ્યાં બારણે, માંહે રાંધ્યા કંસાર,
પહેરી ઓઢીને લોઢા ફરે, ગીતો ગાય છે નાર. પધાર્યાં ૨.
પાવન થાવા પુરથકી, આવ્યાં નરનારી ધાધ.
કોઈ પૂજે, કોઈસ્તવે, કોઈ નીરમાં ન્હાય. પધાર્યાં ૩.
હર્ષ હદે અતિ ઊપજ્યો, નહિ વરણ્યો તે જન્ય,
માતાએ મે'ર કીધી હવે, શુણી પ્રારથનાય. પધાર્યાં ૪.
માસ આપાદની પૂર્ણિમા, રૂડો આદિતવાર,
આદિત ઊદે થતાં અમે, વંદુ વારમવાર. પધાર્યાં ૫.
આદિત ઊદે થતાં = સૂરજ ઊગતી વેળાએ.

વસંત તિલકા.

આવો અને અતિ ધણા બળથી નસાડો,
આગો ઊંડી, અહિ અડ્યો મળજે અકારો,

કેવી રીતે વન્તિયાં, દિલતે વિચારો,
માતા સુધીર દદ પત્તનમાં પધારો. ૧.

આવો નીં ! આંખ લુછી આળકને રમાડો,
મીઠાં મોઠાં વચનથી, મધુરં જમાડો,
પ્રીતે પવિત્ર કરીને નિત પાળજ્ને-ઓ,
માતા કદી નહિ જશો, કરી ત્યાગીને હો. ૨.

કડી ૧ આલિઆ જે અકારો-અલુગમનો મળ-કચરો
નદીની વચ્ચે ભરાઇ ગયો છે-પાન્યેના સાંદા વગેરે પ્રથમ
ની કવિતામાં કહ્યા પ્રમાણે ઊગી નીકળ્યા છે તેને નસાડો-
પાણીના જ્નેસથી ઊમેડી નાંખો પત્તનમાં પધારો = પાટણ
તરફ જાઓ. સિંધપુર મૂકીને આગળ જતાં નદી પાટણ
તરફ વહેછે તેનું વર્ણન.

ઊનાળામાં સુખ દેનાર જવાસા પ્રત્યે.

સવૈયા ખત્રીસા.

નિર્જન રણમાં વાસ કરી,
કીધ કંટક અગન અતીશ-વિનંશા,
ભીડ પડે સૌ ભાગી વનસ્પતિ,
ખીલી રહ્યા તું ખત્રક સુખવાસા,
સખત સેવથી દુઃખ થશે,
નહિ લેશ ખ્યાલ તવ ચાતુર માસા,

ઝિખ્ખુ કાળ જનખાસ ખવાસ,

થન્ને જુગવાસ સુ ધન્ય જવાસા ! ૧.

જવાસો એક ભર ડિનાળામાં વગડામાં-ધણી ભાગે રેતાળ
જમીનમાં-ઝિગી નીકળનારો કાંટાવાળો છોડછં. તેની ટટ્ટીઓ
ખનાવી ડિનાળામાં લોકો વાપરે છે. પરંતુ જ્યારે ભર
ચોમાસામાં વિવિધ પ્રકારની વનસ્પતિ પૂર શોભામાં ખીલી
નીકળે છે ત્યારે જવાસો સુકાઈ જાય છે. આવા જુગને
લીધે ઘણા કવિઓએ તેને અદેખો ગણીને નિંદા કરી છે.
પરંતુ આ જગાએ મેં તેની પ્રસંશા કરવાની તક લીધી
છે. **લીટી ૧** નિરજન = ઉજડ. વગડામાં તું રહે છે
અને અતિશ એટલે જખરી અગ્નિનો એટલે ધરમાં પેસ-
તીલૂનો વિનાશ કરવા સાફ તે કાંટા રાખેલા છે. **લીટી ૨**
ભીડ પડે = જ્યારે ડિનાળામાં વાસ પડ્યો. તેવારે ખુશ-
મતિઆ દોસ્તારોની પેઠે સર્વે વનસ્પતિઓ નાશી ગઈ.
અને હે ખતકના સુખવાસા-એટલે સુખના ઠેકાણાફ
જવાસા, તું તો ખિલી રહ્યો છે. **લીટી ૩** ભર ડિના-
ળામાં ખરે અપેરે લોકોની બારી બારણાની આડો ખેશીને
તું તેમની એવી તો સખત સેવા કરે છે કે ઘણી મરેન-
તને લીધે ચોમાસામાં તું દુખી થાઈશ-મરવા પડીશ તેનો
પણ તું જરાએ ખ્યાત-હિસાબ રાખતો નથી. **લીટી ૪**
હે ખાસ ખવાસ એટલે ખિજમનગાર ! હે સુધન્ય જ-
વાસા, તું જુગ જુગ જીવજે !

ડિનાળાના છેલ્લા દિવસોમાં અપોરને સમયે
પડેલું એક વરસાદનું ઝાપટું.

રૌલાવૃત્ત.

- વા'વા ! આશી લે'ર, વખાણું તારી વરસા,
થયા આજ સૌ શાંત બગ્યા, જળિયા જે તરસ્યા ;
બળતા તાપે અ'ર જાણ ન દિવસ આખો,
અંતરમાં ઉકળાટ, અગન ઝરતી બે આંખો. ૧.
મૂઝ પડે નહિ કાંઈ, કામતી નહિ કંઈ હોશો,
ધરમાંહે દિનગત, ધરેડી પડતા જોશો,
ફાટે માથું શીર, ચીર તપ્પો દિલને બાજો,
“ હરિ ! જશે કયમ કાળ ! ” ચડ્યો હું એવે ચળો. ૨.
કરોંઅમપર કિરતાર, કૃપા બહુ આજ અપોરે,
પડ્યું ઝાપટું સેજ, આવોં ધસમસતું જોરે ;
નેવે ચાલી નીક, નીર શેરીમાં વે'તાં,
દોડ દોડી કરી, બાળકો ફૂદી રે'તાં. ૩.
હસી રહ્યા સૌ લોક, શોક પણ પક્ષી છોડે,
ધસતા ચાલે બેલ, ખખડ-ખડ કરતા ગાંડે ;
લેતા લોક શુકન, બેકુતો તાળી દેતા,
નહાવાના શોખીન, નદીની વાટે જતા. ૪.
જરા થમો વરસાદ, તેથી પણ લીલા આવી,
જળના ગુણની વાત, ખુટે નહિ કવિયે ફાવી,

હાશ ! હાશ ! જન વદી, આશ શુભ ફળની રાખે,
 હોંસે ગાતો ગીત નરમણિ આંખે આંખે ! ૫.
 કડી ર ધરેડી = લોથ પોથ થઇને. ચીર = કપડું. હં
 દરિ ! આ કાળ કેવી રીતે જશે એમજ હું તો બકાદ
 કરતો હતો.

૩૬ માળ.

રોલા વૃત્ત.

૩૬ માળના ચૌદ ઉમેલા સ્થંભો આંહી,
 ગુર્જર શિલ્પીકળા, સૂક્ષ્મ કોતરણી મંદિ,
 લાંબી પ્હોળી ખૂબ, શિલા મંદિ આખી આખી,
 કો હેરત નહિ થતો, તમોપર દ્રષ્ટિ નાંખી ! ૧.
 સોલંકી મૂળરાજ શરૂ કાઢેલું માને,
 સિધ્ધે કાધ પ્રસિદ્ધ, ખારસોએમાં આને;
 સો ને ત્રેસદ વર્ષ શોભિ સરસતી કિનારે.
 કાધું હાલ હવાલ, ખૂંતી અલ્લાહિત ખારે. ૨.
 માળ ઉંચા અગિયાર, કાળ પર ટકર લેતા,
 કોપર કળશ હજાર, હશે જગમગી રહેતા;
 કહે હતા કો સ્તંભ, સોળસો આવા મોટા,
 હતા કઠકિ હજાર, બાળિ ખારીના જોટા. ૩.
 બણુતા હોશે વિપ્ર વેદ જ્યાં પ્હોરે આડે,
 વિધવિધ ગણુતાં વાઘ, ધટિકાઓ જ્યાં સાડે;

માં પૂજા, અભિષેક રૂઢનાં સ્તાવન યુગ્મનાં,
 એ મહિમાનાં નથી હવે, સ્વપ્નાં પણ થાનાં. ૪.
 હશે અમારાં રાજ્ય, અમારા વૈભવ કેવા ?
 કેવા હુન્નર હાથ, હશે સાહિત્યો કેવા ?
 પડું પડું કરતાંજ વર્ષ છરસો જે કાઢ્યાં,
 નવું બાંધવા હશે, બુદ્ધિશાળી કેવા ત્યાં ? ૫.
 રડયા ખડયા આ સ્તાંભ, ઉપર વિદેશી વારે,
 ગૂજરાતનો સૂત, ઉભો રહ્યો આસૂં સારે,
 ગયું, હતું તે ગયું, હવે શે આવે આવું ?
 રહ્યું અમારે કર્મ વિચારી વહીલા થાવું ? ૬.
 કડી ૨ જી સિધ્ધે કાઢ પ્રસિદ્ધ = સિદ્ધરાજે ખુદ્યું
 મુક્યું. સરસતી = સરસ્વતી. કડી ૪ થી જ્યાં વિધ
 વિધ પ્રકારનાં વાઘ એટલે વાજાં, સાઠે ધડિકાઓને
 ગણતાં હતાં મતલબ દિવસને રાત નાના પ્રકારના વાજાં-
 ત્રો ચાલુજ હતાં. કડી ૬ વિદેશી વારે = પરદેશી લોક
 તાજુબ થઈ જાય છે.

મીં રાણેનું રેશમનું કારખાનું.

કવિત-મનહર.

ઓગણીસો ત્રેસઠમાં પોષ વદની અમાસ,
 વરસ પચાસ સોમાં પર્વ તીથિ ખાસ છે ;

એકતો અમાસ, સોમવાર વતી, વિરાળે,
રાજે શંકરાત સૂર્ય મકરમાં વાસ છે ;
અદાણ થયાથી ગણી મહા પર્વ ઠેર ઠેર,
તીર્થ પ્રત્યે પાવન થવા થયા પ્રવાસ છે ;
ખીમજી શેઠ સિધાવે જૂઠ્ઠાને સાગર તીરે,
ત્યાં નવીન નરોત્તમભાઈનો આવાસ છે. ૧.

રવિવારે રેલમાં અપોરના રવાના થઈ,
સાથે લઈ રતેલિએને ઉતાર્યા અંદરિયે,
ગાઉખાણુ ગારા-દગડમાં ગગડતે ગાડે,
હશી હશી આવ્યા શાંત સમિરની શેરિયે,
માખ્યા જૂઠ્ઠા ગામના પટેલ જંગોપાલ કરી,
ચાલ્યા સાથે મૂકામ સુધી, દિસંતા હોરિ એ ;
લીલી નાગિમેરી કુંજમાં લીલો સાગર તીરે,
હર્ષ ઉમરાણા જોઈ અંગણે કચેરિયે. ૨.

જરા ખેશી, ઉપર નીચે તપાસી સદન ને,
જોઈ ખંડ ગેલેરી વૉશીંગ-એડ ઈમ ને ;
અગાશીથી નિરખી અગાધ મહા સાગર ને,
ઉછળી ઉછળી “લલે આવ્યા” પાડે જૂમ ને ;
“ચાલો ભાઈ એવણુને બેટો” કરી તીરે ચાલ્યા,
રેતીનો બિછયો ગાલીચો, લીસો જાણા મૂમ ને ;
વાટ મળવા જોઈ એડેલ રવિ ત્યાં આકાશે,
કરી રિમત ઉડ્યા પસારી સુનાની દમને ! ૩.

એમ શુભ શુકન સ્થળે સ્થળે થઈ રહ્યાં જ્યાં,
 ઉણુ કેમ રે'શે આનંદની, સહુ એ ભણે ;
 લઈને પ્રસાદ સાંગે ગોડવાઈ ગેલેરીમાં,
 રમત-ગમત-જ્ઞાન-ગાન ખિડ્યું આંગણે ;
 મિસ્તર ભગતની ભાપામાં ભારી ભારી ચીજ,
 શણી પિત્તો વખત, દિસાજ તેના કો ગણે ?
 ઉનાળે પવન, શિયાળે ન ટાઢ અંગલામાં,
 એમ મોડી રાતે મીઠી ઉંઘ લીધી આપણે. ૪.

શણીને પ્રભાતીયું જે મિસ્તર ભગતે ગાયું,
 ઉડ્યા નવી નવી મોજ નજરે નિહાળવા,
 પ્રાતઃ રનાન કર્મ નિજ સવડે કરીને સહુ,
 ફરે બગીચામાં કોઈ પતંગ ઉડાડવા ;
 સાડા આઠને સુમારે રમ્ય સ્થાન શોધી બેઠા,
 કેશવની કથામાં પ્રહણકાળ ગાળવા ;
 એવે સમે હરિધૂન લાગી રહી જે ચોપાસ,
 નહિ મારી પાસ બોલ ઉદગાર કાઢવા. ૫.

લક્ષ્મી જન્મ સ્થાન ખાસ, સર્વ રતનનો નિવાસ,
 લક્ષ્મીવર વાસ, સહુ તીર્થનો સમાસજે ;
 રસનો આધાર, જે અપાર ઉપમાન થયો,
 હૃદ બાંધી રહ્યો, અવનીની આસપાસ જે ;
 સૃષ્ટાનો જે આદિ સૂત, સર્વ બીજ-બીજ ભૂત,
 અનુપમ ગાંભિર્યનો એકલો નિવાસ જે ;

ગુણ ગણુનિધિ ઉદ્ધિમાં મોક્ષ સમે કાધું,
 સ્નાન પુરક છે ઉંચી સ્નેહિઓની આશ જે ૬.
 દિવ સાફ થયું હતું, ડિલ સફ કરી પહેરી,
 જોવા ગયા કારખાનું રાણેના રેશમનું ;
 નહિ જ્યાં ગૂંમાટ, કચવાટનું ન નામ જ્યાંહિ,
 શાંત રળિયાત સાદા શાણા એ ઇસમનું ;
 ડાળને ડમકવિણ એકવીસ એકરમાં,
 જૂદા જૂદા ખેડોકમાં, મોજેલ યોગી જનનું ;
 નવથી એ સુધી રાતે, ગામનાં બાળક હાથે,
 નમ્યું જન્ય નિયમે, મિતાદારી સજ્જનનું. ૭.

કોણ જાણે છે કે એ ઉછેરે શેતૂરના છોડ,
 કોણ જાણે છે રેશમ એને ત્યાં કઢાય છે ?
 કોણ જાણે છે કે જીવદયાના જમીન પેઠે,
 કીડાને માર્યાં શિયાય, હિર પ્રાપ્ત થાય છે ?
 કોણ જાણે છે વરસ એ થયાં એની રૂઢીએ,
 હિસાવણ કામ કાશમીરમાં લેવાય છે ?
 સહુ જાણે છે બુદ્ધિગલ કુંકવાના જમાનામાં,
 માત્ર બોલી જાણે બોર તેહનાં વેચાય છે ! ૮.

કોણ જાણે છે જાપાની રેશમના હાથ પંખા,
 કાળા હાથાવાળા, ખુટિવાળા, ત્યાં બનાય છે ?
 કેસરી જળે શેતૂર કીડાને ખવાડી, હીર—
 કુદરતી શ્વેત પાકું કેસરી પમાય છે ?

કોણ જાણે એ એ આની ભાર ભેણું કરી વેળે—

રેશમ લગ્નર ચાદ પંદરનું થાય છે ?

સહુ જાણે છે જ્યુગલ પુંકવાના જમાનામાં,

માત્ર બોલી જાણે ભેર તેલનાં વેચાય છે ! ૯.

કાષ્ટના કચોલા રકાખીને ચ કુ પ્યાલા સાફ,

કોણ જાણે આરમીનેવી માંદિ વેચાય છે ?

કોણ જાણે સીસું ઢાળી પાડેલ રમકડાં ને,

સાદા કુલાવરપેટ એને ત્યાં બનાય છે ?

કોણ જાણે તંબુરમના બાંબુના સળીઆના,

ચિનાઈ ચિત્રેલ પડદા સહુએ થાય છે ?

સહુ જાણે છે જ્યુગલ પુંકવાના જમાનામાં,

માત્ર બોલી જાણે ભેર તેલનાં વેચાય છે ! ૧૦

કોણ જાણે કિસ્તાન લોકને રીઝાવવાને,

કાષ્ટરતા નાના કોસ અંદિ કોતરાય છે ?

કોણ જાણે નાના નાના હુન્નર નાને ખરચે,

મોટી કમાણી સહિત અંદિ કેળવાય છે ?

સાદી હિંદ રૂઢીપર ઋષિના આશ્રમ જેવું,

શાંત આ સ્વરાજ્ય, ગમે ત્યાં ન કાં પોપાય છે ?

ચાલે કારખાના બુપચુપ આમ ઠેર ઠેર,

દેશની દેલત નહિ કેમ સચવાય છે ! ૧૧.

કોણ જાણે છે કે પ્રાણી વિદ્યામાં પ્રતીણ એને,

જપ્ત ઠોકાણથી જપ્ત ચાંદ છે જડયા ?

હિંદમાં હજુ ન કાંઈ પામ્યો નથી એવા એક—
 લંડનના આંદ્ર સાથ, માન એને છે મળ્યાં ;
 હજુ ચડતીમાં એની હોય હરિ હાથ એમ.
 રત્ન એક આંગણું છે, કામ જોડનાં મળ્યાં ;
 શાળા પિતા સાથ એ ઉમેલ શાળા દિકરાને—
 દેખી દંધ શાકર લેખું આંદ્ર બેળાં મળ્યાં ! ૧૨.

તૂણ-ભૂમિ-ઉદકને મીઠી વાણીની ન વાણ્ય—
 મુશીલને ત્યાં, કીધો અનુભવ એ કામ છે ;
 ભોજન ઉતારે જમ, જરા વિસામો લખને,
 નીકળ્યા થઈને ખુશ ખુશ તો તમામ છે :
 વાટ માંડે એજવાત, ધન્ય રાણે તારી જાત,
 શેઠ કહે બ્રાત, નોંધી લેવા જંગ કામ છે !
 સરખા સુજન સ્થળ સરખું, સરખી રહેલગાલ,
 નરમણિ ગણે દ્રિષ એનું નામ છે ! ૧૩.

મુંબઈ પાસે અંદેરીના સ્ટેશનથી એકાદ ગાઉ ઉપર
 દરિયાને કિનારે જુદું નામે ગામડું છે. ત્યાંના પટેલ મી.
 રાણે કાઝા ઉદેરી તેમને કિના પાણીમાં મારી નાંખ્યા વ-
 ગર રેશમ કાઢે છે. શેઠ નરોત્તમ મોરારજી ગોકળદાસનો
 ત્યાં બંગલો છે તે મી. રાણેની સંભાળમાં સોંપવામાં
 આવ્યો છે. શેઠ નરસી ખટાઉ વાળા ખીમજીભાઈ પો-
 તાની મંડળી સ.થે ગ્રહણ ઉપર નડાવા ગમેત્રા તે વેળાનું
 આએ વર્ણન છે.

કડી ૧ લી સોમવાસરવતી=સોમવતી. થયા પ્ર-
યાણ છે = મુસાફરી કરવામાં આવેછે. આવાસ = અંગલો.
કડી ૨ જી. ગારા દગડમાં = કાદવ પથરાવાળા ર-
સ્તામાં થઈને. સમિરની શેરિયે=પવનવાળી ગલીમાં. કચે-
રીયે = મંડળીમાં. કડી ૩ જી સદન = મહેલ. વા-
શીંગ રૂમ = નહાવા ધોવાની ઓરડી. ખેડ રૂમ = સુવાની
ઓરડી. ગાલીયો લીસો જાણે મુમને = જાણે કે મીણ જે-
વો લીસો ભીની રેતીનો ગાલીયો અમારા સત્કાર સાથે
મહાસાગરે ખીજાવી રાખ્યો હતો. અમને મળવાની વાટ
જોઈને ખેડેલા સૂર્ય નારાયણ જ્યારે અસ્ત પામ્યા ત્યારે
પશ્ચિમનું સોનેરી આકાશ એવું દેખાતું હતું કે જાણે
કોઈ બુઝર્ગ ગૃહસ્થ હોઈને ચાલે તેવારે તેમની બગલમાં
રહેલી સોનેરી છેડવાળી દ્રમ-પછેડી પાછળ ઉમેલા માણ-
સોને દેખાતી ન હોય ! કડી ૪ થી ઉણુ = ઓછપ-
ખામી. મિં ભગત અમારી મંડળીમાં હતા તેમનો સ-
ગીત તથા સંસ્કૃત સાહિત્યમાં સારો પ્રયાસ છે. કડી ૫
મી. હિંગાર કાદવા = વર્ણન કરવા સાથે. કડી ૬ ઠી.
જે મહા સાગરમાં અમોએ મોક્ષ સમયે-ગ્રહણ છુટતી
વેળાએ સ્નાન કરેલું તેના મહાત્મ્યનું વર્ણન આએ ક-
ડીમાં છે. લક્ષ્મી જન્મસ્થાન = લક્ષ્મીહતી ઉત્પત્તિનું ઠેકાણું.
સર્વ રત્નનો નિવાસ = સર્વ રત્નનો ભંડાર. લક્ષ્મી વરવાસ
= લક્ષ્મીપતિ જે નારાયણ તેમના સ્થાન રૂપ. તીર્થનો
સમાસ = સર્વ તીર્થોનો સમાવેશ જેમાં થાય છે. એવો મ-

હા સાગર. રસ=૭ રસ માહેલો મુખ્ય રસ જે લવણ તે.
 ઉપમાન=જે સમુદ્રની ઉપમાં અપાર દેકાણે આપવામાં
 આવે છે તે. અવનીની=પૃથ્વીની. સુષ્ણનો જે આદિ સત
 =સરગ્ગન હારે જેને પ્રથમ ઉત્પન્ન કરેલો તે સમુદ્ર.
 યામ્બાષ્ટિ મુરુરાઘા ઇત્યાદિ. સર્વ બીજ બીજ ભૂત = સર્વના
 બીજ રૂપ જે પૃથ્વી તેનું પણ બીજ એવો સમુદ્ર. અ-
 થવા સર્વનું બીજ જે વરસાદ તેનું પણ બીજ. ગાભિ-
 યનો એકલો આવાસ=ગંભીરતાનું એકનું એકજ સ્થાન.
 ગુણ ગણ નિધિ = એવા એવા ગુણોનો ભંડાર જે ઉદ-
 ધિ એટલે મહા સાગર તેમાં મોક્ષ સમે પ્રાપ્તિનું જે સ્નાન
 તે સ્નાન અમારા રનેહીઓની ઊંચી આશાઓને પરિપૂર્ણ
 કરનાર છે ! કડી ૭ મી. દિવ = અંતઃ કરણ. ઊલ
 = શરીર. પહેરી = કપડાં પહેરીને. ઇસમ = શમ્ભુનમાણસ.
 બલોક = વિભાગ. મોજેત = ગોઠવેલું. યોગીજનનું = યોગ
 ક્રિયાના પરિચયવાળા એવા મીંડ રાણેનું. નવથી એ સુધી
 રાતે = રાતના નવથી એ વાગ્યા સુધી ચલાવવામાં આવતું,
 દિવસના નહિ. મિતા હારી = મિંડ રાણે એક વખત અને
 તેપણ દિવ રોટલી એવું સાદું ભોજન લેનાર શમ્ભુ છે.
 કડી ૮ મી. કાશમીરમાં પણ ખીડાને માર્યા શિવાય રે-
 શમ કાઢવાની રીટી મીંડ રાણેએ દાખલ કરાવેલી છે.
 યુગત્ર ઝૂંકવાના જમાનામાં = મોટી મોટી જાહેર ખજરા
 આપવાના આવે જમાનામાં. કડી ૯ મી. કેસરી જ-
 જે = કેસરનાં પાણીમાં શેતુરના પાંદડાનો ચૂરો ભીંજવી તે

ક્રીડાઓને ખવરાવ્યાથી કુદરતી સફેદ રંગને બદલે પાકા
કેશરી રંગનું રેશમ નીપજે છે. કડી ૧૦ મી. આ-
મે કડીમાં લાકડકામ, સીસાના રમકડાં, તંબુના પટ્ટા, ચક્ર,
વગેરે બીજી પરચુરણ બનાવટો ત્યાં થાય છે તથા Army
and Navy Co.-operative stores માં વેચા-
વા જાય છે તેનું વર્ણન છે. કડી ૧૧ મી કાઈસ્લના
ક્રોસ = મુનિ પૂજક ખ્રિસ્તીઓ પોતાના ઘરમાં હસુ ખ્રિ-
સ્તના નાના નાના ક્રોસ પૂજન કરવા સાફ રાખે છે તે પ-
ણ અહિંયા લાકડાના બને છે. કડી ૧૨ મી. પ્રાણી-
વિદ્યામાં પ્રવીણ મિં રાણે Natural History society
ના સભાસદ છે તથા તેમણે છાપન ચાંદ મેળવેલા છે ત-
થા લંડનનો એક ચાંદ જે હજુ હિંદમાં કોઈએ નથી મે-
ળવેલ તેપણ તેમણે પ્રાપ્ત કરેલ છે તથા દૂધમાં શાકર
મળી હોય તેમ તેવણને એક પુત્ર રત્ન છે એ વગેરેનું
વર્ણન. હરિલાલ = હરિની મદદ. કામ જેલના ગળ્યાં =
જેનાં કામ મિટાં છે એવો પુત્ર રત્ન. કડી ૧૩મી.

તૃણાનિ ભૂમિરૂદકં, વાક્ચતુર્થીચસુન્તા ।

એમાં બતાવ્યા પ્રમાણે સત્કારનો અનુભવ મિં રા-
ણે ઘેર કર્યા પછી. ટિપ એટલે સેહેલાણી તો એનું ના-
મજ કહેવાય. રહેલગાલ = મોજમજ.

ગુરૂ મહિમા.

જૂલણા છંદ.

જનનું હોય તો જો અલ્યા માનવી,

એક આશ્ચર્ય તુજને બતાવું—
 શ્રી ગુરૂચરણ બે કમલ જે આ ખિલ્યાં,
 આવ ભમરા, મધુ તે ચૂસાવું.
 જેમ બહુ જેમ બહુ પીશ પ્રેમે કરી,
 ઘેન તુજ ઘેન તુજ ઊડી જશો;
 મૂઢ જે પાન એ મધુ તણું નહિ કરે.
 મોહની જળમાં તે ફસાશે !

૧.

હું ઉંઘનારા માનવી ! તારે જગત થવું હોય તો
 ભમરો બનીને આવ. અને શ્રી ગુરૂના ચરણ રૂપ જે આ
 બે કમળ ખીલ્યાં છે તેનો મધુ તું પી. એ મધુ તો
 એક અદ્ભૂત પ્રકારનો છે. કારણ કે જેમ જેમ તું એ
 મધુનું પાન કરીશ તેમ તેમ તારું ઘેન ઉડતું જશે. બી-
 જો મધુતો જે પીએ તેને કેફ ચડાવે છે જ્યારે આ મ-
 ધુને તો જે નહિ પીએ તે મોહનિશામાં ઘેરાશે.

ગુરૂ પ્રાર્થના.

શિખરિણી.

નકામું આયું હા ! મમ વહીજતું ભાગ્ય હોતનું,
 અહીંથી ને ત્યાંથી, ભવરણ વિષે હાય ભટકું !

“શું છે સાચો પંથા, શરણ વળી છે શું સુખકરં ?”
 ન દેખું અજાની, ભ્રમ તિમિર અંધે નયન હું. ૧.

જણીને ઊછેર્યો, પિતરની ન તે પ્રીત છુટતી,
ગણી જેને મારી, રતિ ગૃહિણીની તે ન ત્રુટતી;
પરિવારે-વારે, વર્ણો સુહૃદમાં રનેહ ધરતો,

કુટાતો એજે હા ! શુભ અરથ એકે ન સરતો. ૨.

કરૂં દેહ ત્યાગો ? કુટિ કુટિ રકું શીશ અથવા—

ભવોપાધીકેરાં શર વિષમના ધાર્યો અથવા ?

ધટા ઘેરે શૃંગે હરિ હરિ મુખે હાશ-રટતો—

ચડી એસું વા હું ? નવ નવ કંઠ માર્ગ જડતો. ૩.

પ્રભુ, એવે પામ્યો, દરશન તમારું અણુચિત્યું,

હવે જાણો હાથે, કયું વિદિત મેં જે સહુ વિત્યું ;

જૂદા જૂદા પાત્રે, વિષ વિષ તણા ધર્મ ચરતો—

તરી જાઉં પારે ; મમપર કૃપા એજ કરજે. ૪.

કડી ૧. પંથ=રસ્તો. સુખ કરૂં=સુખકારક. શરણુ=આશરો. ભ્રમ તિનિર અંધે નયન=ભ્રમ રૂપ અંધારાથી આંધળી બની ગયેલી આંખો વડે હું જોઈ નથી શકતો કે ભવરણુમાંથી નીકળવાનો સાચો રસ્તો તે કયો અને કોનો આશરો લેવાથી ભવરણુના બળતા તાપથી બચીને સુખી થાઉં. કડી ૨જી. પિતર=માઆપ. રતિ=પ્રીતિ. ગૃહિણી એટલે સ્ત્રીને મારી ગણીને હું પરણ્યો તેના ઉપરથી પ્રીતિ કેમ તોડાય ? વારે=પૈસામાં. સુહૃદમાં મિત્રોમાં. એજે=વગર મદતનો. કડી ૩ જી ભવોપાધિ=ભવની જે ઉપાધિ તેનાં વિષમ એટલે સખત અને

સર એટલે ગાળના ધાથી ગચી જવા સાથે હું તે પ્રાણ
ત્યાગ કરું, કે માથું કુટીને રડવા બેસું, કે ઘટાથી ઘેરા-
મેલા શું એટલે પર્વતના શિખર ઉપર એટલા નાચીને
હરિ, હરિ એમ બોલતો બેસી જઈ કે શું કરું તે મ-
ને કાંઈ સહનું નહોતું. કડી ૪ થી. ચળચિત્યું =
એકાએક. વિદિત કરું = કહી દીધું. વિત્યું = મારા ઉ-
પર જે જે શુભચું તે. જૂદા જૂદા પાત્રે અર્થાર્થ માત
પિતા, પુત્ર પરિવાર, મિત્રો શેઠ ચાકર એ બધા તરફ
મારી જૂદી જૂદી શરણે.

રેતીના કણ જેવો હું. હરિગીત.

માણથી સર્વર્થ મપાય ત્યાં, કણ એક કોણ હિસાબમાં,
જે ભુંદ જળાનું બળ કશું; અર્ણવ અખૂટના આગમાં;
માતંગ મોટા મહાત્મતા, શો એક મચ્છર માનમાં,
આ સૂર્યમાળ અનંત હેઠ હું કોણ છું મેદાનમાં ? ૧.
જળહળ પ્રકાશે ત્યોત ત્યાં, ટગ ટગ કરેશું દીવડો,
મેરૂ મહાન મુકાબલે, નહિ કાંકરાથી હું વડો,
કણ તે બિચાઈ જાંખઈ, તરતર લજ્જશે રાનમાં,
આ સૂર્યમાળ અનંત હેઠ હું કોણ છું મેદાનમાં ? ૨.
વહોને અનંત યુગો ગયા, પ્રાણી થયાં ત્યાં કેટલાં,
કા પાર પામે કાર્યનો, કરતાર કાંધાં જેટલાં ?

ગાળે મહિમા નાચતો—કંઈ. પત્ર શુદ્ધિ-કિતાબ છે.

નરમણિ નરમણિથેર તવ તુઝ, નદિ લવ દિસાય છે. ૩.

કડી ૧ લી. મપાય = બેખાય. અર્જુવ = દરિયા.
આય = પાણી. છુંદ = ટીપાં. માતંગ = દાથી. માનમાં =
ગણતરીમાં. કડી ૨ છ. જ્યોત = તેજ. મેરૂ = પ

વૈત. મુકાયથે = સરખાવતાં. તશ્વર = મોટાં ઝાડ. રાતમાં
= વગડમાં. કડી ૩ છ. જેટલાં કાર્ય પ્રભુએ કાધે-

લાં છે તેનો પાર કોણુ પામશે ? પરંતુ આ શુદ્ધિપ કિ-
તાબના પાનાં ઉપર લખેલો નાચતો મહિમાં તું કાંઈક ગા-
ળે, તો નરમણિ કહેછે કે નરમણિને થેર કોઈ દિવસે પ-
ણુ તું કાંઈક હીસાયમાં લેખાવશ. તવ = તો. નરમણિને
થેર = પ્રભુને થેર. લવ = કાંઈક.

કંઈને કંઈ દુઃખતો હોયજ.

દોહરા.

જે આ જગમાં અવતર્યા, નહિ તેને સંતોષ.

જગે જગે જેમ વળ્યો, વરણું તેનો જ્ઞેય. ૧.

જે ધર ધન ધણું તેહેનું, મનના નિરમગ હોય,

મન હંચું છે જેહનું, તન નિરચગ સૌ જ્ઞેય. ૨.

જેના તનમાં યગ ધણું, તેને તનની ખોટ,

તનની ન ખોટ જેહેને, તે ધર ઝાંટા ઝાંટ. ૩.

શેઠી ત્યાં ચોટી નહિ ચોટી ત્યાં નહિ સંપ,

માનવિયો માં માન તેને ધરમાં નહિ જંપ. ૪.

કૃતિ જુઓ કિરતારની, ક્યું ન સાળું ક્યાંય,
કદિ એક સાળું ક્યું, તોડ્યાં તેરે ત્યાંય. :૫.
ભલા ભલા બૂલા પડી, નાદા લખને જોગ,
જોગ ક્યાંય ખાધો નહિ, મળ્યા ઊલટા ભોગ. ૬.
દુખ દરિયા સંસારના, રે'નારાને દુઃખ,
ત્યાગીને પણ દૂર જઈ, રે'નારાને દુઃખ. ૭.
અરે હાય જીવું કહીં, નહિ નાથ સમજાય,
અંગે દાઝું સામટા, બીતર ધીકે હ્વાય. ૮.
શરણે આવ્યો આપને, નાંખુ ખોળે શીશ,
દિશ રૂડી દેખાડજે, શુણી ત્રાસની ચીસ. ૯.
તમચિણ માઈં કો અંહિ, જે નહિ ઝાલો હાથ,
તરફડીયાં ખાતો મઈં, થાશે અવગત નાથ. ૧૦.

કડી ૧ લી. જોગ=જો જોયું તે. કડી ૩૭.

તનમાં બળ= શરીરમાં બળ. તનની ખેટ=છેડ્યાં છોકરાંની
ખેટ. ઝોંટા ઝોંટ = ખાવ નાં સાંસાં કડી ૪ થી.

ચોટી=માણસનો જથ્થો. માનવિયોમાં=બહારના લોકોમાં.
કડી ૬ જોગ લખને=ફકીરી લખને. જોગ ખાધો=પતો
લાગ્યો. કડી ૧૦ તમચિણ=તમારા શિવાય.

માલિકની મરજી.

રોલાવૃત.

નહિ નહિ પાર પમાયે, શિ છે માલિકની મરજી,
જે જીવના ઊદાર, જનમિયા થઈ તે કરજી,

જેની બુદ્ધિ તેજ, ચિત્ત ચિંતામાં તેનું.
પરકલ્યાણી મતિ, હોય, પણ સાધન શેનું? ૧.

જાતે હોય સુશીલ, કરે બીજાને તેવા,
ધર્મનાં જાણની સાથ, મળે ના લેવાદેવા,
શોભ્યા જે વિદ્વાન, સુવિદ્યાથી ચોપાસે,
તેની પૂંઠે બાળ બમરડા જેવાં થાશે. ૨.

કંઈ કરવા જે માથે, નિરાશા તેને બાજે,
સોને દારક કરે, હૃદયમાં તેના દાજે,
બહુ ધન જેને હોય, નહિ ખાનારા પૂંઠે,
ખાઉ ખાઉં કરતાજ, ગરીબોને ત્યાં ઊઠે. ૩.

એવાં શું શું કહું, જગતનાં ઉંધાં ચત્તાં,
ડિટ્ટો ડિટ્ટો કરી, મારિયાં દીસે મત્તાં,
સૌ જે સવળું હોય, સ્વર્ગ તો થામે આંહિ,
દશે ધશ ઉદેશ, અવળ સવળીની માંહિ. ૪.

કડી ૧ કરજી = કરજદાર. પરકલ્યાણી = પારકાનું
બલું કરનારી. કડી ૪ ડિટ્ટો ડિટ્ટો કરી = જેમ હોય
તેમ ચાલવા દહને. મત્તાં મારિયાં = સહી કરી આપી. ઉ-
દેશ = કાંઈકે મતલબ.

તમાચો મારીને મોહું લાલ.

રોલા વૃત્ત.

દિવસ ઉગ્યો છે આજ, રૂંડા દિવાળી કરો,
નાઇ ઘોઘ સગિ સાજ શેરીઓ મારે ફેરો ;

હોંસે મેળે હાથ કોઈ રનેલી સંગાયે,
હર્ષતણા વરસાદ, વળી રેડે છે માયે. ૧.

ખાવાની કો વાત, કોઈ જોવાની કરતા,
રૂઝા વિત્યા દિન, સુખે કોને સાંભરતા ;
વળી આવશે બહુ ધારિ એવા સુખકરતા,
બમણું લાવી જોર, પગોમાં દેખું કરતા. ૨.

એવાં ખીલી રહ્યાં ધરો, શેરી ને રસ્તો,
જોઈ ઉપર આકાશ, હજ્યો દીસે રવિ હસ્તો,
ભાગ્યહીન ત્યાં એક, કરીને મૂખ કસાણું,
દે નિશ્વાસ અલક્ષ્ય, એક બાજુ હું ચાલું. ૩.

ચાલું, થોભું, વળી બરું ડગલું કો કાલું,
શોયું થાઉં નિરાશ, એક ત્યાં કોતક ભાળું—
કૃષ્ણ પક્ષમાં, વળી અમાસે દા'ડે ઘોળા,
દેખું શરી અનેક, ડાઘ મુખ ઉપર કાળા ! ૪
માગ્યા તાગ્યા તેજ મહીં કો જીણી કાણી—

માંથી લૂખી દેહ નહિ રહી શકતી જાની,
સમજ્યો ત્યારે સર્વ, ભાઈ આતો નર એવા,
હસમુખા જગમાંહિ, પડયા દુખિયા હું જેવા ! ૫.
કડી ૧ શેરીઓ = શહેરીઓ—શહેરમાં રહેનારા.

કડી ૨ રૂઝા વિત્યા દિન = ગયેલા રૂઝા દિવસ. લીટી ૩
વળી એવાજ સુખકરક દિવસો બહુએ આવશે એમ ધા-
રીને. કડી ૩ લીટી ૨. તેઓને બેઠને આકાશમાં

ઉઝેનો મર્ય પળુ હસતો હતો. કસાણું = કરમાયેલું. અ-
લક્ષ્ય = કાંઈ ન દેખે તેમ. કડી ૪ દિવાળીને દીવસે
એટલે અંધારા પખવાડીયામાં, તેમાં વળી અમાસે ને તે-
માં વળી ધોળે દહાડે ઘણાએક શરી એટલે ચંદ્ર મેં
જેયા ! ચંદ્ર કાંઈ પોતે પ્રકાશિત નથી પરંતુ સૂર્યનું તે-
જ ખેંચીને ચગકતો દેખાય છે તેજ પ્રમાણે બની ઈનીને
રસ્તે ચાલનારા કાંઈ ખરેખર સુખી હતા નહિ પણ ત-
માચો મારીને લાલ થયેલા હતા ; મારે તેઓ ચંદ્ર જેવા
સમજવા. વળી ચંદ્રના મેઢા ઉપર કાળા ડાઘ છે તેમ આ
લોકોના મોઢા ઉપર પણ કાળા ડાઘ-ચિંતાના શેરડા ઝી-
ણી નજરે જોવાથી જણાતા હતા. કડી ૫. એ ઝી-
ણી કાણીમાંથી લૂખી એટલે નિસ્તેજ દેહ બાની રહી શ-
કતી નહિ.

અમદાવાદમાં શાહઆલમનો રોજો અને તેની
આજીબાજીમાં બીજા બાદશાહોની
કબરો જોવાથી થતું નાશવંત
દુનિયાનું ભાન.
રોલા વૃત્ત.

હાંશે અમિર હુજર, ઉપાડે જેના જૂતા,
આલમ છોડી અહીં, શાહ આલમ તે સૂતા,
જેની બસો વર્ષ, હાક બુજસતે વાગે,
સૂતા સૌ તે મળી, એકઠા આંહિ આજે.

દિલ્લિપતિને ડગ્યા કેક પેચોથી. જેણે,
સૂતા જેઠ હગાર, કરે ચલિયાં શિર તેને ;

અર્ધ કોટિ નરશીશ, જેની સત્તા રે' જામી,
તે મીચંતા આંખ, દુટ્ટી ચાદરની ખામી. ૨.

જે હિંદુને વિના રે'મ પીડ્યા છે જેણે ;
તેનાં થાય તનૂજ, મળમળાં જેઠ તેને ;

એવા સૂતા કેક હશે, માટીમાં મળતા,
કોના ઉપર વળી હશે ગર્દભ લોટંતા. ૩.

ચેત્યા વિણ જે ક્યાં, ધણી ઘેને મદમાતા,
નશ્વર સાથે પ્રીત કરી તે નશ્વર થાતા,

પ્રિયી સાચો ધણી, પ્રજા પોતાને જાણે,
એને કરવા અમર, હોંશ હરિ જાતે આણે. ૩.

કડી ૧ આલમ = દુનિયા. કડી ૩. વિના

રે'મ = રહેમ એટલે દયા વગર. તનૂજ = છોકરા.

ગર્દભ = ગધેડા. ૪ નશ્વર = નાશવંત.

એતો સૌ વખત વખતની છાંયડી છે.

રોલા પ્રત.

કાળ તણો મહિમાય, કાળની લીલા આ છે,

શું માણસ પુલાય, નકામો નાદે નાચે ?

નહિ ઇચ્છે તું છતાં, દેહ છોડીને જાતો,

ધનખજાનો તબ કશાં કરે શું કાલી પાતો ! ૧.

જે ભૂપર તું વસ્ત્રો, હશ્યો જાણી તેં તારી,
મૂતો વેચી તને, તુર્ત પરકી કે'વાણી ;
એને પણ છેતરી, વળી ખીજને જાશે,
જેની થાવા ધસે, હશીને તેને ખાશે. ૨.

નહિ થઈ એ કો તણી, નહીં એ કોની થાશે,
થઈ જળ બુદ્ધ્યુદ સમા, વહી રાગઓ જાશે ;
વાતો પણ વહી જશે, ખસે પથ્થરના લેખો,
ફરે કાળનું ચક્ર, ચિલાવણ ચાલૂ દેખો. ૩.

માટે શાણો બની શોધની “સાચું શું છે?”
“શકશે આવી હાથ?” વળી “તાઈ થૈ રે'શે!”
એવું હાથે કરો, ખરા ત્યારે હું લેખું,
ધુમાડાના ભરો ખાચકા, તે શું દેખું ! ૪,
કડી ૩. ચિલાવણ = ચિલો પાડ્યા વગર.

આતસ બાજનો તમાશો.

મનહર.

શેઠ અલીબાઈને ત્યાં, આતસ'બાજ વજૂટી,
જૂટી જૂટી ગોઠવી જે, અનેક ખુંટી વિષે ;
મદમ રૂપાળી ગોરી, અંગે પે'રી લાલ ચોળી,
ફૂલી ફૂલી ફૂટતી તે, જૂટથી આવી ધસે ;
કરીને તોફાન તાન, મેળવી લોકોમાં માન,
મેલીને ગુમાન, જેત જોતામાં જળી દીસે;

શાણ મળ્યા સર્વ તેને સાદ પાડી શીખ દેતી,
જે જે અંતે બળી રાખ થવું હતું છે નિશ્ચે ! ૧.

ખુંડી = ખીલા = થાંભલા.

દુઃખમય સંસાર.

ગઝલ

- અરે સંસાર આ ઘેલો, દુખોથી છે ભરેલો આ !
મુંઝાઈ મોહથી જીવો, બિચારા નિત્ય જૂરે હા ! ૧.
- થઈ ઇચ્છા ઉભી જ્યાંથી, પિડે આવી દુખો ત્યાંથી,
જ્યાંથી નીકળી નાસે, નવે કાંસે ફસાતા હા ! ૨.
- મને માન્યું મળ્યે સુખો, દિલે ભોળા જીવો માને,
તથાપિ એજ છે દુઃખો, બિચારા દીન શું જાણે ? ૩.
- મને માન્યું લીધું માણી, કદી તે ચીજ ખોવાણી,
જરાએ તે મળ્યું ને કાં-પિડે દુઃખો તદા આહા ! ૪.
- વડો આ દુઃખનો વારિ, મંહી સૌ આપણે ઝીલું,
નહિ નાવો ન એવાંરો, જશું ક્યાં તે કહો પ્યારા ? ૫.
- ગમે માનો, ગમે જાણો, ગમે તે મે.જ સૌ માણો,
તથાપિ રાખ રાશિમાં, કુખીને ભાઈ શું લેશો ? ૬.
- પુરો છે ઝેર નો પ્યાલો, સુધા ત્યાં ક્યાં થકી ભાજો ?
ખલ્લુદિ માત્ર પીવથી, કદી ભૂલ્યા કંટૂતા હો. ૭.

કદુ તે તો કદુ છે રે, કદુ કદુ સદા એ-એ-
 ન અંજશો કાણું તેજે, કરો દ્રષ્ટિ પરિણામે. ૮.
 પરિણામે રહે દુઃખો, પરિણામે વહે દુઃખો,
 કાંધી જે આશ તે રાચો, ન કાંધી આશ તે સોઢ્યો ! ૯.
 (જેને) નથી દેવું નથી લેવું, પ્રભુ રાખે સદા રે'વું—
 ન જેને આવવું-જવું, કશી વાતે ન લોભાવું— ૧૦.
 કરીને કાંઈની આશા, ન લીધી અંત નિરાશા—
 રહ્યો તે દુઃખ વારિની, સદા માથે તરીને હા ! ૧૧.

આ દુનિયા તે દુઃખથી ભરેલો દરિયો છે. અને તેમાં
 જીવ માત્રને ટેક ટેકાણે છુટક છુટક વેરી દીધેલા છે. પો-
 તાની મૂળ હાલતમાં પડ્યા પડ્યા જીવો બીજાની હાલત-
 ને સારી-સુખશુભ-સમજી તેવી જગોએ જવાનો પ્રયત્ન
 કરે છે તરફડિયાં મારે છે-તેમાં ફતેહ પામે તોપણ તે
 સ્થિતિ કાયમ રહેવાની નથી. કાંતો તે સ્થિતિ પણ હલ-
 કી લાગે છે ને તેથી ચઢીયાતી જગા મેળવવાને જીવ પા-
 છો મથે છે. કાંઈવાર મથવા છતાં ચીજ અધૂરી મળે
 છે, કાંઈવાર સમજી મળતી નથી. એમ અસંતોષ અ-
 ને નિરાશાનાં દુઃખોનો અનુભવ તેને થાય છે. દુઃખથી ભ-
 રેલો સંસાર એમાંથી આપણે જે લાઇએ તે દુઃખજ હો-
 ય, માટે જે જે સ્થિતિ આપણને મળતી જાય તે તે ની-
 ભાવતા રહેવું એજ આ દુઃખ દરિયા ઉપર તરતા રહે-
 વાનો રસ્તો છે-એમ આ કવિતાનો બોધ છે. કડી ૩

મને માગ્યુ મળ્યે સુખો = મનથી માગેલું મળવાથી સુખ થાય છે. કડી ૪. મને માન્યું લીધું માણી = મનથી માનેલી ચીજને ભોગવી લીધી. કડી ૫. વારિ = પાણી દરિયો. ઝીલું = નહાઇએ છીએ. નાવો = વહાણો. ઓવારા = કિનારા. કડી ૬. રાખરાશિ = રાખનો ઢગલો. કડી ૭. સુધા = અમૃત. બહુદિ = ઘણા દીવસ પીવાથી. —તમે ટેવાયલા બની ગયા છો એટલે તમેને સંસારની કડવાશ સમજાતી નથી. કડી ૮. ક્ષણું = થોડીવાર નબનાઈ કડી ૧૧. દુઃખવારિ = દુઃખનો દરિયો.

શું લઈ જવું છે ?

ગરબો.

ગોવર્ધન રશિયા રે—એ રાહ.

શું લઈ જવું છે ?

સમજે શાણા મમ બ્રાત, શું લઈ જવું છે ? ટક.
હરિશરણું ભૂલ્યાથી જીવો, પડિયા ભવમાં કેદ રે,
કો ન્હાની મોટી ઓઃડીએ, એમાં શાનો બેદ ?

શું લઈ જવું છે ? સમજે. ૧.

સાહિ એટલો કાળ કેદિનો, કર્મ ભૂમિપર જાયરે,
વર્ષ પાંચ, દશ, પચિસ દિરવી, પાછા કેદ પુરાય,

શું લઈ જવું છે ? સમજે. ૨.

પટ નહિ માથે, હાલે હાથે, આળ્યા તેમજ જાયરે.

મિથ્યા ન્હાની મોટી મજુરી, કરતાં કાં હરખાય ?

શું લખ જવું છે ? સમજે. ૩.

ધણીનું છેને ધણીનું રહેશે, જો કહી “મમ” લલચાય રે,

વધુ ફજેતી બની તમારી, કેદની ટિપ લંચાય,

શું લખ જવું છે ? સમજે. ૪.

જીવ પોતે અદ્વિતમજ છે. અગર હરિશરણું એજ
જીવનું લાયક સ્થળ છે એ વાત ભૂલી ગયા એટલે શુને-
ગાર બન્યા અને તેથી કરીને ભવમાં એટલે જન્મમરણની
કેદમાં પડ્યા. કેદિને દોરીને સિપાઇઓ જેમ બગીચામાં કે
બંગલાઓમાં મજુરી કરવાને લખ જાય છે અને કામ-
કાજ પૂરું થતાં પાછા બંધીખાનામાં પૂરી દેછે તેજ પ્ર-
માણ કાળ પોતે જીવનો ચોટલો ઝાલીને તેમને કર્મ બૂ-
મીપર પાંચ-પચીસ-વર્ષ રાખી પાછા મોતના કારા ગૂ-
હમાં પૂરી દેછે. જ્યાં રહીને જીવ કામકાજ કરે છે તે જ-
ગા ને તે માલ જે ધણીનો અર્થાત્ ધણવરનો છે તેનોજ ર-
હેશે બાકી “મારું” કહીને જે માણસ લલચાય છે તે ચોર
બને છે, અને નવા જન્મની નવી કેદ ભોગવે છે.

મરવાથી પણ ક્યાં છુટકો થાય એમ છે ?

ગરબો.

હેતે હરિરસ પીજિયે—એ રાગ.

મૂવે નથી તારો છુટકો,

ગુણ ગાને ગોવિંદ, ગુણ માને ગોવિંદ રે,
શાને કરે બની બદાયરો ? મુવે. ૧.

લક્ષ ચોખાંસીમાં ભમીરે
મળી માનુષી દેહ, મળી માનુષી દેહરે,
કોણ જાણે નવી હવેશી મળે,
છોડી દેવાથી એહ, છોડી દેવાથી એહરે. મુવે. ૧.

સાધન સહુ જીગતે જડ્યાં રે,
મળ્યાં તર્ક ને જ્ઞાન, મળ્યાં તર્ક ને જ્ઞાન રે,
કડે રસ્તે અહ્યા રોકજે,
મૂડી રાખીને ભાન, મૂડી રાખીને ભાન રે. મુવે. ૨.

ભૂખ—દુઃખે, દારા દૂભવે રે,
કાંતો લાગ્યાથી ગદ્ય, કાંતો લાગ્યાથી ગદ્ય રે,
પુત્ર મુવે ભગવાં કર્યાં,
નોંચ સાચો વેરાગ, નોંચ સાચો વેરાગ રે. મુવે. ૩.

કોણ તું ? કર્યા થકી આવીઓ રે,
કોણ તારું, તારું કર્મ રે,
કિયે રસ્તે સ્થળે પહોંચવું,
તર્યો જાણ્યો જોણ મર્મ, તર્યો જાણ્યો જોણ મર્મ રે. મુવે. ૪.

સુખ દુઃખો તે શું હશે રે,
ક્યાંથી આવે કેમ વિધ, ક્યાંથી આવે કેમ વિધ રે,
કેમ દુઃખ ટળે સુખ ભોગવું,
એહ પ્રિયે કામ સિદ્ધ, એહ પ્રિયે કામ સિદ્ધરે. મુવે. ૫.

કાંધે કર્મે દેહ ભોગવે રે,

યોનિ-યોનિ મુખ દુઃખ, યોનિ-યોનિ મુખ દુઃખ રે,
 તે થકી જૂટવા તું નર થયો,
 છવી ભાંગી લે ભૂખ, છવી ભાંગી લે ભૂખ રે. મુવે૦ ૬.
 નહિ મુવે, નહિ વન ગયે રે,
 નહિ માગ્યાથી ભાખ, નહિ માગ્યાથી ભાખ રે,
 ભાધ મારા તારો જૂટકો,
 સીધો મારગ તું શીખ, સીધો મારગ તું શીખ રે. મુવે૦ ૭.
 સંસારને કિલ્લે રહિ રે,
 ધારી ધર્મની ઢાલ, ધારી ધર્મની ઢાલ રે,
 શ્યામ સ્મરણ સમશેરથી,
 છત જન્મને કાળ, છત જન્મને કાળ રે. મુવે૦ ૮.
 કરવાનું કરો ભલે તે પછી રે,
 થાન્ને મરવા તૈયાર, થાન્ને મરવા તૈયાર રે,
 બાકી ઓલેથી ચૂલે તું પડે,
 કહે નરમણિ ગમાર, કહે નરમણિ ગમાર રે. મુવે૦ ૯.
 કડી ૩ દારા દુઃખમે રે = સ્ત્રીમે દુઃખી કર્યો તેથી.
 કડી ૫. એહ પ્રિયમે = એનો મર્મ સમજવાથી. કડી
 ૬. યોનિ-યોનિ = જુદા જુદા જન્મમાં.

વિશ્વવિહાર.

કવિત મનહર.

વિશ્વના વિહારી, બિહારી લાલ લીલા તારી,

જેતાં ધારી ધારી, ભારી ભારી હું ભમાઉં છું ;
 કહી ન શકાય, અનુભવે ગ્રહી જાય કોથી,
 પોથી સર્વ થોથી પેખી, શોયમાં શમાઈં છું ;
 “આ ન સારી, આ રૂપાળી” “એ કમ્મની, તે મમ્મની.”

ગણી લેતાં દેતાં, મૂડી ગાંધની ગમાઈં છું ;
 નમી જગન્નાથ ! મૂંગે મોઢે પ્રભુ જોડું હાથ,
 જેમ જોલું વાત, તેમ જોલતાં બંધાઈં છું !

૧.

પ્રભુ ! જેમ પેખું પૂરી યુક્તિ-પ્રયુક્તિ તારી,
 ભારી અયંબામાં વારે વારે હું ભરાઈં છું ;
 સુખ પછી દુઃખ. ટાઢ પછી તડકોજ નિશ્ચ,
 એમ બાધા વિશ્વે, તારો મહિમા ગમ્મઈં છું ;
 આબ્યું તે જાય, કરમાય ખિલ્યું કુલ્યું જેકો,
 મોડું જે ગણાય તેને મૂડીમાં સમાઈં છું ;
 ખરી ખલંકશ ! ખૂખી કરી ખાસ તોડ્યાં તેંતો,
 મોટાના મદ, રાંકની નિરાશા—ગાઈં છું !

૨.

મુંઘે જે ગુલામ નેને કાંઠા કદીક લાગે,
 જેને ધરખાર, તેજ કહે બાવો થાઈં છું ;
 જેણે ધારી કાય જરા-વ્યાધિ-મૃત્યુ તેને થાય,
 શાકર જે ખાય, દુખ્યા દાંત તેના પાઈં છું ;
 જેઈં લાડી ગાડી જેને, પનોતીની પીડા તેને,
 વચ્ચે જેનાં સાધ, ડાઘ તેને નિરખાઈં છું,
 એમ જોઈં રૂડું જેને, પડે રૂડું પૂકે તેને,
 લાલ ! તારી લીલા નિત્ય, ત્રાજવે તોળાઈં છું !

૩.

સોનામાં સુગંધ રેત કરતુરીને કોણ લેત ?
 મોતી કણ પુષ્ટિ દેત, જોત કો બુવારને ?
 પંડીત જો ધની થાત, મૂર્ખ પાસ કોણ જાત,
 બાળ ગાંડા વાળ તે-કો પૂછે વૃદ્ધ પાડને ?
 કેવડો જો કાષ્ટ દેત, આવળ ક્યાં ઉભા રેત ?
 લોહ વાળ્યું વળે, કોણ લાવત લુદારને ?
 સર્વ ગુણ નથી કાય, ગુણ હીણ કો ન રહોય,
 વાહ વાહ હોય વર્ણી વિભુના વહેવારને !

૪.

જેમ કો મીઠાઈ વાળો રૂપિયાની પાંચ શેર,
 વેચતો મિઠાઈ, રીત એ અંદા ગણાય છે ;
 થોડો થોડો જે મુકાવે ત્રાજવે મિઠાઈ તેને,
 સર્વ જાતનો સ્વાદ, મળેલો મનાય છે ;
 પરંતુ પૂરાવતો જે ઝાઝી જલેખી તેને,
 લાડુ-સાટા એવા મળે એમાં ના નવાઈ છે ;
 એક વધુ જેમ લેશે, ન્યૂન બીજું તેમ રેશે,
 રૂપિયાના પાંચ શેર = નીજ જોગવાઈ છે !

૫.

નાથ ! નથી દેવું મારે, નથી લેવું કે વેવારે,
 રેવું જેમ રાખે તું, રહેવું સર્વ થાય જે ;
 તારાં ધામ ધરા સર્વ, તારાં માત્ર મતા સર્વ,
 હુંએ છું તારો સર્વ, જીવ અને કાય જે ;
 ગમે તેમ કરે તારી સૃષ્ટિમાં તું નથી તેમાં,
 સત્તા વિણ લેશ હુથી કેમ કેં બોલાય જે ?

નમી જગન્નાથ ! મુંગે મોઢે પ્રભુ જોડું લાય,
નહિ ભરૂં બાથ, બની બેડીઓ બંધાય જે ! ૬.

કડી ૧ તારી લીલા કેવી છે ? માત્ર કોઈ કોઈ અ-
નુભવથી ગ્રાહી શકે-ગાણી શકે તો બલે. થોથી=સાર વ-
ગરની-લૂખી. શોચમાં શમાઉં છું=અફસોસમાં પડી જા-
ઉં છું. આ ચીજ સારી ને આ નફારી. આ ચીજ મ-
જાની ને પેલી કજાની-નુકસાન કારક છે એમ ગણીને =
માનીને. લેતાં દેતાં=દુનિયાનો વેહેવાર ચલાવતાં ગાંઠની મૂ-
ડી જે સ્વ સ્વરૂપનું જ્ઞાન તે હું. ગુમાવી બેસું છું. કડી
૨ જી. પેખું=જોઉં ; નિરખું. જે મોટું મોટું છે એમ
કેલવાઈ ગયું તેવાંને પણ મૂડીમાં સમાય એટલું નહાનું
થઈ જતું પડે છે. ખલકેશ=હે ખલકના ઇશ એટલે ધ-
ણી ! તે મોટી ખૂબીથી મોટાના મદને અને રાંકની નિ-
રાશાને તોડી નાંખી છે ! મોટાને નાહાનું બનાવવાથી તેનો
મદ તૂટે અને રાંકને મોટા કરવાથી તેઓની નિરાશા તૂટે
મોટે હું તમારી ખૂબીને આ કવિતામાં ગાઉં છું. કડી
૩ જી. દુનિયાદારીનું સુખતો વગર ભોજનું નથીજ. જે એક
જાતનું સુખ ભોગવે તેને એવાજ પ્રકારનું કોઈ દુઃખ ભો-
ગવવું પડે છે. હમેશાં જે ગુલાબ સુંઘે તેને કોઈ દિવસ
પણ ગુલાબનો કાંટો જરૂર લાગે. જે ચડે તે અવશ્ય પ-
ડવાનો. કાંકરો ચાવવાથી દાંત દુખે એતો સર્વ કોઈ જા-
ણે છે. પરંતુ શાકર ખાનારના પણ દાંત દુખતા પાડે
છું—જોઉં છું. જેઓના ઘરમાં લાડી છે તેમનેજ પતો-

તીની પીડા—સ્ત્રી જાતિ નરકથી ઉભી થતી આપદા વે-
 દવી પડે છે અને જેને ગાડી છે તેમનેજ પનોતીની પી-
 ડા એટલે પગે ચાલવાથી ઉભી થતી આપદા કોઇવાર ગા-
 ડીની જેર લાજરીને લીધે ભોગવવી પડે છે. એમ સુખ-
 દુઃખ સરખે કાંટે રાખવામાં પ્રભુની અપૂર્વ ચતુરાઇ છે.
 વિશ્વમાં જે વિષમપણું લોકોને ભામે છે તેવું વિષમ પ-
 ણું છેજ નહિ એમ ખતાવતો પ્રયાસ કડી-૩-૪-૫ માં
 કરેલો છે કાય ધરી=દેહ ધારણ કર્યો તેનેજ જરા એટલે
 ઘડપણ વ્યાધિ અને અત્યુ થય છે. કડી ૪ થી મો-
 તી કણુ=મોતીના દાણા. પુષ્ટિ દેત=પેળાણ કરવાના કામમાં
 વપરાત તો આપડી જીવારને ખાત કોણ ? આજકથી જે
 ગાડાં વળી શકતાં હોત-મૂઝવણને વખતે રસ્તો સૂઝતો
 હોત તો ધરડાંઓનો પાડ પણ કોણ પૂછત ? કેવડો=એક
 મુગંધી ઝાડ કાષ્ટ=લાકડું. લોહ=લોહું. વાળ્યું વળે=જેમ
 વાળીએ તેમ વળી શકે તો પછી લુહારને કોણ લાવત—
 ખોલાવી લાવે : એમ વિભુતા પ્રભુતા વહેવારનું વર્ણન ક-
 રતાં “વાલ વાલ” ખોલાઇ જાય છે ! કડી ૬ ઠી. રાગ
 દેશનો નાશ અને ચિત્તની સમતાનું વર્ણન આએ ક-
 ડીમાં છે. જીવનની ખરી લેહેજત એમાંજ છે. સર્વ શા-
 સ્ત્રનો સાર તે એજ. જીવનમુકતનું લક્ષણ તે એજ. એજ
 આત્મનિવેદન. લીટી ૬ ઠી. સત્તાવીણુ=અવિકાર વગર.
 હુંથી=મારાથી લેશ=જરાપણ. કેમ ખોશી શકાય ? એવી
 આથ નહિ ભડું કે જે ખેડી ખતીને મનેજ ખાંધી લે છે.

પરપોટા નાચે.

પરપોટા નાચે, પરપોટા નાચે—

પરપોટા ને કાંઈ નાચે રે, પરપોટા નાચે.

૧૬.

ભવ દરિયામાં થઈ બેળા,

સૌ ચાલે ટેહડા ટેહડા,

ફફરે જેમ ધ્વજના છંડા,

શું દિલમાં રાચે !

પરપોટા ને કાંઈ નાચેરે, પરપોટા નાચે.

૨.

બહુ મનમાં રાખે વળ એ,

નવ જાણે નિજ પોકળ એ,

છુપિ કાળ જૂઠની કળ એ,

ઝડપી લે ઝાચે !

પરપોટા ને કાંઈ નાચે રે, પરપોટા નાચે.

૩.

પળમાં થે ફૂલફૂલાતા,

પળમાં ફૂદડિયો ખાતા,

પળમાં એ બાથ લિડાતા,

રે ફૂટી જશો !

પરપોટા ને કાંઈ નાચેરે, પરપોટા નાચે.

૪.

જન ને જો જગત તમાશો,

ક્ષણ માયામાં ન લમાશો,

નહિ તો અડવડિયાં ખાશો,

રે કહું છું સાચે !

પરપોટા બે કાંઈ નાચે રે, પરપોટા નાચે. ૫.

કડી ૧. ધવળ=ધળ. ફફરે = ધડધડ કરે. કડી ૨.

વળ = આંકડો, અભિમાન. કાળ જૂડ = કાળરૂપી જૂડ એટલે મગર. તેની કળ-યુક્તિ. તે છૂપીછે-ડાયામાં એકદમ ઝડપિ લે છે ! કડી ૩. એ આથ ભિડાતા = એ પરપોટાઓ મિત્રની માફક એક પળવાર આથ ભિડીને સાથે સાથે ચાલે છે !

યત્નીના મૃત્યુ શોકથી પીડાયલા મિત્રને આશ્વાસન.

ઉપજાતિ.

હાલા વડા વીર, વળી વિચારું,
આવ્યું ન કે કાગળ કેમ તારું ?

અત્યંત ઉંડા દુખમાં હુએલો,
હોશે-હરિહા-હજીએ તું થેલો !

૧૦

યુવા વિશે રંગ રૂડો જમાવ્યો,
જેણે તુને રાત દિને રમાવ્યો,

શેક ન ભાસે કદિ ગાંઠ છૂટી,

ગયું અહા હા ખીંતિ પાત્ર ફૂટી !

૨.

મિયા વિયોગે બનીયો તું મોગી,
અંતવિશે શાંતિ મળે ન શોગી,

ભાષા બન્યો તું બહુ દુઃખ ભોગી,
ગળી ગયાં હાડ દિસાય રોગી.

૩.

ઉડી ગયું નૂર શરીર બાંપે,
બળી બળી બોલ નિરાશ બાંપે,
જતો ગમે ત્યાં, કંહિયે ન જોઈ,
ન કામમાં જીવ જરાય ચોટ.

૪.

તોફાનિ મોંઝ ધસિને હળ્લરે,
હેયા તણું ધૈર્યજ તોડીં મારે ;
છાન્ટે તથાપિ તુજને વિવેકી !
સહેવું પડ્યું તે, પ્રભુ પ્રીત પેખી.

૫.

વિચારશે તેમ વધૂ પિડાશે,
મલાજ ના, લેશ જશે પિડા-શે ?
નાંખે પ્રભુ કોણ કહો નિવારે ?
કુકું-રૂકું લેવુંજ માની તારે.

૬.

જાયું જવાને નિરમાણ કીધું,
હતું તમે લેણું તમારું લીધું ;
મટી તમારું ગયું હાલ મૂકી
શાને તમારું ગણી થાવ દુઃખી ?

૭.

હશે લીધી કોઈ નવીન એણે,
શા માટ ના વાટ મહે તું કોમે ?
બહાલા વીરા દીસત ચોખ્ય મુને,
ધણું ધણું શું કહું ભાષા તુને ?

કડી ૨ જી યુવા વિશે = જુવાનીમાં. શકે ન બાસે
 ઇત્યાદિ = એ પ્રીતિની ગાંઠ કદી પણ છૂટશે નહિ એમ
 બાસતું હતું. કડી ૩ જી શોગી = શોધવા છતાં પણ.
 કડી ૫ સહેયું પડ્યું તે = જે પડે તે વેડી લેવું. કડી ૭.
 જ્યું = જે જમ્યું તે. કડી ૮. તેણે કોઈ નવીન વાટ
 રસ્તો-લીધો હશે તો તારે પણ શા માટે કોઈ રસ્તો ન-
 લેવો ? આ ઉપદેશ વહેવાર છે.

શ્રીમંત સયાજીરાવ ગાયકવાડને બાળકો તરફથી માનપત્ર.

નર્મવૃત્તની ચાલ.

શ્રીમંતની પ્રજા અમે, શ્રીમંતની પ્રજા—

ઉડી રહી ગુજરાતપર જેની વડી ધ્વજ. ટેક

વિચરીને દિનરાત દેશ, સુખ વિસારીને,

તપાસી હાલ હોંસથી, વળી વિચારીને,

ખિલાવવા નિજ બાગને, કરે ઇલાજને,

ભૂખ્યાં સૂવું કદી અમે, તો દાઝ રાજને;

ડર લગર ના-હજાર જે પડે કળ !

શ્રીમંતની પ્રજા અમે, શ્રીમંતની પ્રજા. ઉડી રહી. ૧.

બાળને નિશાળ, બાળ રોગિની થતી,

લાખ્યો જનો પોષાય, એ તો વાત છે છતી,

જન માલ રક્ષવા, ઉપાય થાય છે,

ત્રાસિતને સુ છાંય, ન્યાયની તૈયાર છે ;
 રાજ્ય તો ધણાં હશે, આવી નથી મળ્ન !
 શ્રીમંતની પ્રજા અમે, શ્રીમંતની પ્રજા. ઉડી રહી૦ ૨.
 ખેડુ ખેતિમાં, કારીગર કારખાનમાં,
 વેપારમાં વેપારિયો, કવિ નિજ તાનમાં,
 આળસો વિદ્યા મહિ, જીવાન કાજમાં ;
 વૃદ્ધો કરે કલોત્ર નિત્ય ઘર સમાજમાં ;
 શોકને એ રાજ્યમાં હમેશની રજા !

શ્રીમંતની પ્રજા અમે, શ્રીમંતની પ્રજા. ઉડી રહી૦ ૩.

કડી ૧. કઠણ સમયમાં માહારાજ જાતે શ્રમ ઉઠાવીને
 મૂલકમાં ફરવા નિકળે છે તેનું વર્ણન. હાલ = હકીકત.
 બાગ = રાજ્યરૂપી વાડી. કળ = આશ્ત. કડી ૨. રા-
 જ્યનાં લોકોપયોગી ખાતાનું વર્ણન. પોષાય = દેશાળના વ-
 ખતમાં પોષણ થાય. ત્રાસિત એટલે પીડાયલાને માટે દા-
 નસાફની શીતળ છાંય તૈયાર છે. કડી ૩ જૂદા જૂદા
 ધંધાદારી પોતાના કામમાં કેવા સુખ ચેનથી મચેલા છે
 તેનું વર્ણન. કલોત્ર = આનંદ. ઘર સમાજ = કુટુંબ કબી-
 લાની મંડળીમાં.

ગરીબાધ અને ઘર જાળવેલીને એલ એલ.

બી. માં પાસ થયેલા મિત્રને જોઈ પરિ-

ક્ષા દેવી પ્રત્યે આનંદ વચન.

ઉપજાતિ.

વિદ્યારથી-જીવન એક લક્ષ્યા-

દેવી મહા ભાગ અહો પરિક્ષા !

આજે સ્તવું ગાનથી ગાજું ગાજી,
સ્નેહી વડા કીધ તમે નવાજી.

૧.

તુઠાં નતો જીવન કેવું ખાઈ,
માતા નથીએ તમથી અજ્ઞાણ્યું,
ભાસે અમોને, અમિની સુવૃદ્ધિ,
જ્યારે કરો આપ કૃપાળુ દ્રષ્ટિ.

૨.

જે માટ ખેડા નહિ શ્વાસ ખેંચી,
જગ્યા સદાએ ભુખ-સૂખ વેચી,
અપાવી તે આજ કોંધા પ્રસિદ્ધ,
એલ્ એલ્ ખી. નામ મહાભિનંદ.

૩.

જુદા જુદા સજ્જન આવી પ્રીતે,
વધાવશે સ્નેહી અનેક રીતે,
તો હર્ષ ઉર્મિ હું વસે દિલે જે,
શાને ન દાખું મમ જૂજ ખોલે ?

૪.

નિરંતરે આમ અનેકને ઓ,
અનુગ્રહે માત વધારતાં રો',
આનંદનાં લોચન લાવી અશ્રુ,

એથી વધુ યાયું અમે ખીજું શુ ?

૫.

કડી ૧ વિધારથીની જીંદગીની એકજ નેમ-Sole Aim

૩૫ હે પરિક્ષા દેવી ! એક લક્ષ્ય = એકજ નેમ. કડી ૨.

તુઠાં નતો = જે તમે કૃપા કરી ન હોતો. કડી ૩

મહાભિનંદ = મોટા માનવાળી એલ્ એલ્. બી. ની ડીગ્રી કે જેને માટે થઈને. કડી ૪. વસે દિલે જે = મારા દિલમાં હર્ષની જે ઉર્મિ વસી રહી છે તે હું મારા જૂજ શબ્દોમાં શા માટે બોલી ન બનાવું ? કડી ૫. અનુ-ગ્રહે = કૃપા કરીને રો' = રહો. લોચન = આંખમાં. વધુ યાચું = વધારે શું માગીએ ?

ઝોખામંડળના રેસિડંટ નામદાર કર્નલ હુરિ-
સન સાહેબને કેસરે હિંદનો ચાંદ મળ્યો
તે વેળાએ અભિનંદ આપવા સારૂ
મેળાવડામાં ગવાયલી કવિતા.
હુરિગીત.

૨ ૮ ૮ ૧

આવી નયન-વસુ-વસુ રાશી, અધિકાર પર ઝોખા વિગે,
હરી સમી શીતળતા પ્રગટ કરી, તાપ સૂર્ય સમો દિસે,
નિશ દિન એમ પ્રકાશી જનને, પ્રીત લયથી પોષતા,
હરિસંન આંહિ અનેક દૈ સુખ, દુઃખ સર્વે શોષતા. ૧.

કરી ગર્જના કંપાવીયા, કાળા અને સહુ કાળલી,
તવ ત્રાસથી ત્રાસી સકળએ, લોક જોડે અંજલી,
કહું વાઘને બકરી હવે સૌ, એક આરે પય પિમે,
જ્યાં આંખ ફેરે કેસરી, જાંબૂક કેમ કરી રહે ? ૨.

એ પ્રજા વતસલ પ્રાસ, વિષુ સંદેહ દિલ સૌ ખોલતા,

ખોલું એમ જે ગમે, તોપણ સાર તેનો તોળતા,
પ્રતિકાર કરવા હાણ્યનો, તત્પર થઈને લાગતા,
ન હુબાઈ ધાર્મિક દિલ કદિ, તે માટ રે' છે જાગતા. ૩.

હુકાળ આદિ દેવિ આદતમાંથી પણ ઉગારવા,
શ્રીમંતની અનુમતિ થકી, ક.ધ ધોષ કામ સુધારવા,
ખેડૂતને હળ-ખેલ-ખી-ગુજરાન ગામો ગામને,
દેશી સમા થઈ દેશમાં વા'લું કીધું નિજ નામને. ૪.

એવા પ્રજા ઉપકાર સેવા-રાજ, દિલમાં લાવીને,
પિછાનો કીધ પ્રસિદ્ધ “કેસર હિંદ” ચાંદ ધરાવીને,
“અલિનંદી એ સરકારને, સૌ સુજન એમ સદા ચહો.
તમ અમલ અમપર એ પ્રતાપી, અહોનિશ અવિચળ રહો” ૫.

કડી ૧. ઈ. સ. ૧૮૮૨ માં ઓખાના મુલકમાં
અધિકાર ઉપર આવીને. હરિસમી = ચંદ્રના જેવી. કડી
૨. કાખા = વાઘેર લોકો. કાખલી = ત્યાંના લશ્કરમાં રા-
ખેલ પહાણ લોકો. અંગલી જેડે = હાથ જેડે. જંબૂક
= શિયાળ. કડી ૩ પ્રજા-વત્સળ = પ્રજા જેને વ-
હાલી છે એવા. વિણ સંદેહ = અચકાયા વગર. ખોલું
અમે છત્યાદિં અમે ગમે તેવા શબ્દોમાં તેમની પાસે
ભાગી તૂટી વાત કરીએ તો પણ તેઓ અમારી મત-
લખ તુરત સમજી જતા હતા. પ્રતિકાર = ઇલાજ.
હાણ્ય = આપદ. ધાર્મિક દિલ છત્યાદિં દ્વારકા એ
જનાનું મોટું ધામ છે, વળી લશ્કરના માણસો માંસ

મચ્છીનો આહાર કરનારા છે જેથી કોઈ રીતે કચવાટ
હોતો ન થાય તેટલા સારૂ જન્યત રહેતા હતા. કડી
૪. શ્રીમંત = ગાયકવાડ. અનુમતિ = પરવાનગી મેળવીને.
પ્રાધ ધોષ = અવાજ કીધો. હળ-ખેલ-ખી = હળ, બળદ
અને વાવવા સારૂ ખીજ. દેશી સમા = દેશી જેવા મીલન-
સાર બની જઈને.

શ્રી મુખર્ષિ વિકુલવાડી મધ્યે માનવંતા શેઠ મુળજી
જેઠાના પ્રપોત્ર ભાઈ કરશનદાસ ધરમસી સુંદર-
દાસ પરણી આવીને દાદાની છખી આ-
ગળ સન્નેડે પ્રણામ કરે છે તે
માંગલિક સમયનું વર્ણન.

સંવત ૧૯૬૩.

કુંડળિયો.

એવું ભાગ્યવંત કો કહો, સુંદરદાસ સમાન ?
પરણી આવી પ્રેમથી, પોત્ર કરે છ પ્રણામ,
પોત્ર કરે છ પ્રણામ માંગલિક સમય પ્રભાતે ;
વદિ દશમી રજિયાત, માગશર મંગળ જાતે ;
ધન્ય રૂડો તે સમય, ધન્ય ધર શોભે કેવું ?
ઓખા અનિરૂધ નમે, કૃષ્ણ દાદાને એવું !

૧.

દાદાને વધામણિ.

ગજલ.

કિસન ! સુખદા વધાર્ષ છે, સુંદર ! સુખદા વધાઈ છે ;

તમારા પોત્ર શાણાએ, કિધી રૂડી કમાઇ છે ! ॥૨॥

ઉઠો વાંસો મિતે થાપો, મિઠાને છાતિસું ચાંપો ;
લઇ આવરાણું જોડેની, વિરાનાં વિઘ્ન સૌ કાપો ; ॥૩॥

અહો, હો, બ્રાગ્ય ! માતાજી, ઉઠો આશીશ તો આપો,
પનોતાંને લઇ સાથે, પડેછે, લાડકો પામે. ॥૪॥

મળો સૌ રનેહથી મિત્રો, વધાવો પ્રીયને પ્રીતે,
વદો સૌ “મૂખિ જોડાના, વસો આનંદ તો ચિતે. ॥૫॥

“હસી ખૂશી સદા રેજો. જહુકુળ સંપ મન દેજો,
“તમારા હિંદને માટે, જરા તન મન ધન દેજો ॥૬॥

“મદદા મૂળજી જોડા, સમો યશ લાભ ઊજળો,
“પિતાજી ધર્મશી નામે, બજવો ધર્મ ઊજળો.” ॥૭॥

અમારા રનેહનાં આંસુ થકી સીચેલ એ વાણી,
કુલી ફળવાન તો થાજે, કૃપાથી કૃપણ દાદાની. ॥૮॥

કડી ૧. માગસર વદિ ૧૦ ને મંગળવારના પ્રભાતનો સમય છે એમ આ કડી ઉપરથી જણાશે. કડી ૪. પનોતાંને = શુભ પગલાંવાળાં વહુને સાથે લઇને. કડી ૬. કૃપણ તથા બાટિયા એક એકજ કુળના-જહુકુળના છે. કડી ૮ અમારાં રનેહના આંસુ વડે સીચેલી એટલે પાણી પાઇને ઉછેરેલી ઉપર મુજબની શુભ વાણી રૂપી વેલી ફળવાન એટલે સફળ થાજે.

માનવતા શેઠ દાદાભાઈ નવરોજી ખાવીશમી
 નેશનલ કોંગ્રેસનું પ્રમુખ પદ લેવા સારૂ વિજ્ઞાય-
 તથી આવી શુકરવાર તા. ૧૪-૧૨-૦૬ ના
 રોજ સાંજે પાલવા ખંદર પર ઉતર્યા તે વે-
 ળાએ તેમને આપેલા આવકાર—તેજ તારી-
 ખના સાંજ વર્તમાનમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા તે—
 હરિગીત.

- ૬ ૦ ૯ ૧ ૧૪ ૧૨
- દર્શન-સુશ્રાવ્ય-નિર્વિ-શશી, ભૃગુ રત્ન તારિખ રૂદ્રની,
 શીળી સુશોભિત સાંજ, દર્શન તણી તક વૌર ભદ્રની,
 બહુ વર્ષના વિમોગ પછી, આળ્યા હજારો કોસથી,
 અભિનંદુ આવો, હિંદના દાદા તમોને હોંસથી. ૧.
- આપ્યું બધું આયુષ્ય માત્ર સ્વદેશની સેવામહી,
 કરી દ્રવ્ય-દેહ-સ્વ સુખકેરી, લેશપણ પરવા નહીં,
 જનગત કરી હિંદમાટ, સર્વ વિલાતને, નિજ ધોપથી,
 અભિનંદુ આવો, હિંદના દાદા તમોને હોંસથી. ૨.
- રે ! હિંદ માતા, પુત્ર તારો, વીર મારો, મહાપ્રણી,
 બહુ વર્ષ વેડી વિદેશ કરવા જગતમાં તુમને વડી,
 અમ માટ એનું વૃદ્ધ દીસે, તન સૂકાયું શોપથી,
 અભિનંદુ આવો, હિંદના દાદા તમોને હોંસથી. ૩.
- કલ્યાણ કરી, ભયવિદારી, દુઃખહારી, દક્ષણી,
 ખાવીશમા આચાર્ય સમે, કોંગ્રેસ દેવો સુલક્ષણી,

આજે અલોકિક ઓપશે, તારા સ્તવન જય ધોપથી,
અભિનંદું આવો, હિંદના દાદા તમેને હોંસથી. ૪.

મંગળ સમે આ હર્ષ વૃષ્ટિથી, હિંદ સૌ હલમલો રહ્યું,
કિરતારની કરણા થકી, સહુ સ્થળ લીલું લીલું થયું,
‘‘પાપુ શું કામ અરે જવાસા ! જળોં રહ્યો છો શોપથી ?
અભિનંદું આવની, હિંદના દાદા પધારે, હોંસથી ! ૫.

મનહર.

ભિષ્મ પિતામહ પેઠે ઉમરમાં પોતે પૂરા,
છતાં કામ ટાણે જેઓ આવ્યા ધાધ ધાધ છે ;
શાણુપમાં સાગર સમાન છે વિચાર જેના,
તોડે ઝટ હિંદના વિરોધી-સૂં સગાધ છે ;
નાનડીઆં માટ નિજ તન મન ધન રોકે,
સિખામણુ જેની માનવંતી, સુખદાધ છે,
નરમણુ નિરખીને, ફરિ ફરિ શોચી રહ્યો,
પધાર્યાં તે હિંદ કેરા દાદા છે કે ભાધ છે ? ૬.

કડી ૧ લી લીટી ૧ લીમાં તારીખ તથા વારતું
વર્ણન છે. વીરભદ્ર = કલ્યાણ કરનારો વીર. કડી ૩
મહાબળી = મહા બળવાન. અમમાટ = અમારે માટે. દાદાનો
અર્થ મોટા ભાઈ પણ થાય છે. કડી ૪ દક્ષણી =
ડાહી. સ્તવન જયધોષ = પ્રાર્થનાના મોટા અવાજ. અર્થાત્
બોલણા. કડી ૫. હર્ષ વૃષ્ટિ = હર્ષનો વરસાદ. હે જ-
વાસા નામના છોડવા ! અર્થાત્ હે અદેખા માણસ ! આ

વરસાદના વખતમાં સૌ લીલું લીલું છે તે જોઈને તું શા માટે બળી જાય છે ? અભિનંદનું આવની=આવની આપણે બેઉ અભિનંદન-મુખારકઆદી આપીએ. કહી ૬ હી. મનહર ૧ લી, ૩ ૭ તથા ૫ મી લીટીમાં વૃદ્ધ દાદાને છાજે એવા ગુણોનું વર્ણન છે. અને ૨ ૭, ૪ થી તથા ૬ હી લીટીમાં જુવાન ભાઈને છાજે એવા ગુણોનું વર્ણન છે. નામદાર દાદાભાઈના આવા બેઉ જાતના ગુણો નિરખીને-જોઈને નરમણિને વિચાર થાય છે કે આ ને હિંદના દાદા છે કે ભાઈ છે ? શોચી રહ્યો = વિચાર કરી રહ્યો છે.

કાગ્રસિયા પુત્રો પ્રત્યે બુદ્ધિ હિંદ માતાનાં વચન.
રાગ વણજરાનો.

- આવો આવો કહું વાતડી, વહાલા વીરારે.
બેટા સુણજે રહીને શાંત ; થજ્જેના અધારા રે. ૧.
- બહુ દિન દુઃખના ભોગવ્યા, વહાલાં
આજ સુખનો આવ્યો છે સંજોગ ; થજ્જે નાં ૨.
- ભલી ત્રિદા ભણ્યા ભાવથી, વહાલાં
એ છે માત તમારીને દહાવ, થજ્જે નાં ૩.
- છત્ર નીચે ઇગલ્લીશના, વહાલાં
તમને આપી મતિ રૂડી ઈશ ; થજ્જેનાં ૪.
- બાથ ભીડીને જંગલની, વહાલાં
ભલો રાખ્યો છે સંપનો રંગ ; થજ્જે નાં ૫.

સાચવવા નિજ હક્કને, વહાલાં

ભલી રાયસું કીધી જકક ; થજ્જે નાં

૬.

ડિજ્જવળ કરવા દેશને, વહાલાં

ભલે જીવો ધણું કાંચેસ ; થજ્જે નાં

૭.

સ્નેહ શાયને ખંતથી, વહાલાં

લીધા મેળવી પશ્ચિમ-સંત ; થજ્જે નાં

૮.

તમ શાણપને સાનથી, વહાલાં

ભલે પામજ્જે રાયનાં માન ; થજ્જે નાં

૯.

જેણે દુન્યા અભિમાનથી, વહાલાં

ભલે કિતારો તેનાં ગુમાન ; થજ્જે નાં

૧૦.

કુચ્ચ વિચાર-ખમીરથી વહાલાં

ભલે રાખ્યું દાદાનું નીર ; થજ્જે નાં

૧૧.

ખેટા ! વાત ફૂડી એક તો, વહાલાં

મને સાલે છે દિલમાં છેક ; થજ્જે નાં

૧૨.

તમને ભમાવવા—ભૂતડા, વહાલાં

કાઠ ઉડ્યા છે મારા કપૂત ; થજ્જે નાં

૧૩.

કલેશ કરાવી કમૂળ એ, વહાલાં

મારાં ઘોળામાં નાખશે ધૂળ ; થજ્જે નાં

૧૪.

મળ્યા વિદેશી ગમારસું, વહાલાં

જેછે આપણું લૂણ ખાનાર ; થજ્જે નાં

૧૫.

બાઝાડીને માંલ માંલથી, વહાલાં

વહાલા વિદેશી ના થાવા ચા'ય ; થજ્જે નાં

૧૬.

- બેટા, રે'જે એથી ચેતતા, વહાલાં
લોહી પીશે તમારં એ પ્રેત ; થજે નાં ૧૭.
- પક્ષ પડ્યાની વાતને, વહાલાં
સાચી કેમ માનું મારા બ્રાત ? થજે નાં ૧૮.
- તમને સુઝે ના કબુલ એ, વહાલાં
તમે પીધું છે મારં દૂધ ; થજે નાં ૧૯. ૪
- સ્વાભાવિકે મત બેદ કંઈ, વહાલાં
સંપ નેમથી કરજે છેદ ; થજે નાં ૨૦.
- ગમતી રીતે કરે કાજને વહાલાં
અંતે સ્થાપવું સંપનું રાજ ; થજે નાં ૨૧.
- સંપ સુફળની ખાણ છે, વહાલાં
તમે નથી એ વાતે અજાણ ; થજે નાં ૨૨.
- બુગ દીઠા છે મેં જોટલા, વહાલાં
તમે દીઠા ન દિવસ નેટ ; થજે નાં ૨૩.
- કેવી કેવી વીતી છે મને, વહાલાં
બેટા બાળક જણા તે કેમ ; થજે નાં ૨૪.
- માંડ મળરકું છે સુખનું, વહાલાં
ભૂલી, જોજો ન લાવશો દુખ ; થજે નાં ૨૫.
- અરિ ઉડાવે કથં ન જે, વહાલાં
તેથી મારં તપે છે તાં ન ; થજે નાં ૨૬.
- રીત આ જગમાં કપૂતની, વહાલાં
દેખી શકે ન ભાંડનું સુખ, થજે નાં ૨૭.

- કહી—“ અઘાપિ ન લાભ કે”, વહાલાં
મથ્યા દેવા તમેને દાખ ; થજ્ને નાં ૨૮.
- લાભ લેખું તો હમ્મર છે, વહાલાં
નથી સંશય એમાં લગાર ; થજ્ને નાં ૨૯.
- “ સંપ થયો, થયા જગતા, વહાલાં
“ દેશી હુન્નરે લીધો સુમાર્ગ ; થજ્ને નાં ૩૦.
- “ કેવા કેવા હક્ક આપણા, વહાલાં
“ તમે જાણી લીધું તેનું માપ ; થજ્ને ૩૧.
- “ કેક વાતમાં જીત્યા રાજમું, વહાલાં
“ રાખી કુલીન કુળની લાજ ; થજ્ને નાં ૩૨.
- “ સામા પડ્યા—થયા સા’ય તે, વહાલાં
“ વળી ગુણ વિદેશિયો ગાય ; થજ્ને નાં ૩૩.
- “ વહોરો વિશ્વાસ સુકાનીએ, વહાલાં
“ હિંદુ, પારસી મુસલમાન ;” થજ્ને નાં ૩૪.
- એટા એ લાલ છે લાખના, વહાલાં
જેઠ મીઠાં પડે એની આંખ ; થજ્ને નાં ૩૫.
- હજી લાખો હાથ લાગશે, વહાલાં
જેમાં એવણનો પણ ભાગ ; થજ્ને નાં ૩૬.
- દૂર જે લાભ દેખાય છે, વહાલાં
તેમ મજબુત તે લેખાય ; થજ્ને નાં ૩૭.
- મીઠાં ફળો ખાવા નેમ છે, વહાલાં
ફળે ઉતાવળે આંખા કેમ ? થજ્ને નાં ૩૮.
- રાતમાં રોમ બંધાય ના, વહાલાં

આખો લાડુ મુખે નવ જાય ; થજે નાં	૩૯.
દુઃખ સદી પાંચ વેઠતાં, વહાલાં	
હકકે પામીછે પારલામેંટ ; થજે નાં	૪૦.
બહુ ખુરા દીઠા છે સંજોગને, વહાલાં	
બહુ પુત્રના આપ્યા ભોગ ; થજે નાં	૪૧.
એમ વેડી બહુ હાણ્ય છે, વહાલાં	
ત્યારે આજ ફરે એની આણ્ય, થજે નાં	૪૨.
માટે ધીરજને ખંતથી, વહાલાં	
સહુ દુઃખનો આવશે અંત ; થજે નાં	૪૩.
નવ લેખજે દુષ્ટનાં વેણુને, વહાલાં	
ઊવણેણુ જેનાં છે કહેણુ ; થજે નાં	૪૪.
સ્વદેશ હિતની બુદ્ધિથી, વહાલાં	
કરો અંતરને નિત્ય શુદ્ધ ; થજે નાં	૪૫.
પછી જો જો ખેટા કેવડાં, વહાલાં	
સુખ આલશે દેવનો દેવ ; થજે નાં	૪૬.
માગ્યા હકકોથી સમાજને, વહાલાં	
વિણુ વાંવે નવાજશે રાજ ; થજે નાં	૪૭.
ધ્વજ સ્વદેશી વેપારની, વહાલાં	
સાહી, કરો સમર્થ મોકાર ; થજે નાં	૪૮.
વાટ સ્વતંત્રને ઘાઠ સૌ, વહાલાં	
કરો “ હિંદ હિંદીઓ માટ ” ; થજે નાં	૪૯.
સા’ય તમેને છે ઇશની, વહાલાં	
કરો ‘૫-તે’ છે માની આશીશ થજે નાં	૫૦.

કડી ૧૫. આપણું લૂણ ખાનાર=હિંદુસ્તામાં જેમનો રોટલો છે એવા પાંદેશિયો. કડી ૧૮. પક્ષ પડ્યા છત્યાદિં બાવીસમી કોંગ્રેસમાં ફાટકુટ પડવાની તયારી છે એમ ધારતી બતાવીને તમારો જીવ હિંચો કરવા સાફ જે અફવાઓ હોય છે તે. કડી ૨૧. ગમતી રીતે=કોઈપણ રસ્તે; કોંગ્રેસનું કામકાજ કોઈપણ ધોણુ ઉપર ભલે લેવાય પરંતુ લક્ષમાં રાખવાનું એટલું જે “સંપત્તિ” રાજ્ય સ્થાપનું છે” કડી ૨૬ કથાન=અફવા. કડી ૩૩. સામા થતા હતા તેઓ પણ હવે કોંગ્રેસના પક્ષમાં આવવા લાગ્યા છે. કડી ૩૪. સુકાની=કોંગ્રેસના અગ્રેસરો. તેમણે બધી કામનો વિશ્વાસ ખેંચી લીધો છે, એ બધા લાભ તે નાહાનાસુતા ન સમજવા. કડી ૩૬. એમાં એક અંગ્રેજ અને એક ગુજરાતી કહેવત આપી છે.

કોંગ્રેસ દેવીની આરતિ.

તા. ૨૬-૧૨-૦૬ ના સાંજ વર્તમાનમાં આપેલાં તે.

જય દેવી, જય દેવી, મા જય જય જય દેવી,
 મા જય જય જય દેવી,
 મંદ મંદ સ્મિત ભૂષિત, હિંદ તનુજ સેવી.
 જય દેવી, જય દેવી. ટેક.
 લૉડ રિપન પરિસ્થાપિત, જનપદ કલ્યાણી,
 મા જનપદ કલ્યાણી,
 અંગલ બુધવર નંદિત, સુખકર મહારાણી, જય ૦ ૧.
 કાર્ય ભાર બોજથી, રાજભૂલ થાતી,
 મા રાજભૂલ થાતી.
 સ્નેહ તે સુધરાવા, ભારતમાં ધાતી જય ૦ ૨.
 નિજ તન હક સાચવવા, હામ હેયે ધરતાં,

મા હામ હેયે ધરતાં,
રાજ પ્રજાનું ગૌરવ, નિત્ય નિત્ય વધુ કરતાં, જય૦ ૩.

તવ તન રાજપ્રતિ એ, ભક્તિ જે ધરતાં,

મા ભક્તિ જે ધરતાં,

તદ્ વિદ્રેહી અસુરના, મુખ કાળજી ભરતાં, જય૦ ૪.

ત્રીસ કોટિ જનની ઓ, માતા મહા ભાગી,

મા માતા મહા ભાગી,

તુમ ખોળે શિર મૂકી, લઈ આશિશ માગી. જય૦ ૫.

એક્ય વૃક્ષ સ્થાપ્યું આ, નિત્ય નિત્ય જળ સીપો,

મા નિત્ય નિત્ય જળ સીપો,

“હિંદ હિંદીઓ માટે.” બની જુગ જુગ દીપો. જય૦ ૬.

કડી ૧ મંદ મંદ સ્મિત=ધીમું ધીમું હસવું. ભુષિત=

શોભાયમાન. તનુજ=બાળકો નેશનલ પ્રાંચેસ તથા સ્થા-

નિક સ્વરાજ્ય હિંદમાં સ્થાપન થયાં તેનું નામ ભલા વા-

ઇસરાય લૉર્ડ રિપનને ઘટે છે. જનપદ=પ્રદેશ. અંગલ=

અંગરેજ. બુધવર=વધારે શાણા એવા અંગ્રેજો વડે નં-

દિત એટલે વધારી લેવામાં આવેલી. કડી ૨. રાજ

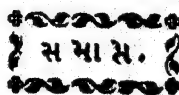
ભૂલ=સરકારની ભૂલ. કડી ૩ ગૌરવ=મોટાઇ. તન

=તનુજ-બાળકો. કડી ૪ તારાં બાળકો એવી રીતે

જે રાજ્ય ભક્તિ બતાવે છે તેમાં ફાટ ફૂટ પડાવનારા અ-

સુરનાં મોઢાં. કડી ૬ એક્ય વૃક્ષ=એકસંપીનું ઝા-

ઢ. સીપો=પાણી પાઇને ઉછેરો.

જાહેર ખબર.

અમારા ઔષધાલયમાં આયુર્વેદને આધારે અનેલાં સર્વે કીમતી ઔષધો, આસવ, અરિષ્ટ, અવલેહ, તૈલ, ધૂત, ભસ્મ, રસ, ગુટિકા, ચૂર્ણ, વગેરે તૈયાર મળેછે. ઉત્તમ વનસ્પતિ સાથે તૈયાર કરેલા અમારા જૂના દ્રક્ષાસવનો જોડો મુંબઈમાં નથી મુસાફરીના ઉપયોગ સાથે ખાસ રાખ્યાલું દવાઓ તથા જરૂરી દાકતરી સામાન વાળી પ્રવાસ પેટીઓ તૈયાર મળેછે. ક્ષય રોગનો ચોક્કસ ઇલાજ અમારે ત્યાં થાય છે.

પ્રવાસ પેટી નંબર ૧. ૩. ૧૫-૦-૦

„ નંબર ૨. ૩. ૭૫-૦-૦

દ્રક્ષાસવ મોટી બાટલી ૧ ની જુનાઈ

પ્રમાણ કીમત રૂ. ૨-૦-૦ થી ૩. ૧૦-૦-૦

ચંદ્રોદય નં. ૧ તોલા ૧ ના. ૩. ૭૫-૦-૦

„ નં. ૨ „ ૩. ૨૫-૦-૦

સુવર્ણ વસંતમાલતી નંબર ૧ „ ૩. ૨૦-૦-૦

..	નંબર ૨	..	રૂ. ૫-૦-૦
અમ્બિક સદસ્થપુત્રી	નંબર ૧	..	રૂ. ૧૨૫-૦-૦
..	નંબર ૨	..	રૂ. ૩૫-૦-૦
..	નંબર ૩	..	રૂ. ૧૫-૦-૦
લોહ ભસ્મ.	તોલા ૧ ના.	રૂ.	૫-૦-૦
મહા કામેશ્વર.	..	રૂ.	૩૦-૦-૦
મંદુર	..	રૂ.	૪-૦-૦
સુવર્ણભસ્મ.	..	રૂ.	૪૦-૦-૦
મૌકિતક ભસ્મ.	..	રૂ.	૩૦-૦-૦
રૌપ્ય ભસ્મ.	..	રૂ.	૧૨-૦-૦
અંગ ભસ્મ.	..	રૂ.	૮-૦-૦
પ્રવાલ ભસ્મ.	..	રૂ.	૪-૦-૦
આકૃતી.	..	રૂ.	૧૧૦-૦-૦

એ શિવાય દરેક ઐ.પ.પો મળશે.

વૈદ્ય ધોપટ જયકૃષ્ણ દ્વારકાવાળા,

અદામના આડ સામે કાલકાદેવી રોડ. મું.મ.મ.

The poor are no more to despair of getting cheap and efficient treatment now that **Mr. R. P. Ratnaker L. M. & S.** has opened at No. 183 Kalbadevi Road, a dispensary where all sorts of diseases are treated on the most recent scientific Principles at very moderate charges. A single visit will convince.

ડાક્ટર આર. પી. રત્નાકર એમ. એન્ડ. એસ. એમલે
 નં. ૧૮૩ કાલકાદેવી રોડ ઉપર હાલમાં જે દવાખાનું
 ઉદ્ધાડેલું છે તેમાં બધી જાતનાં દરદોની છેલ્લામાં છેલ્લી
 શાસ્ત્રીય રીતી મુજબ ધણાજ કીકાયત ભાવે સારવાર કર-
 વામાં આવેછે ; જેથી સસતી અને રામબાણ સારવાર
 માટે હવે ગરીબોને નાસીપાસ થવાનું કાંઈ કારણ રહ્યું
 નથી. એકવાર આવી ખાત્રી કરો.

મણિરત્નમાળા.

મૂળસંસ્કૃત અને ગુજરાતી સમશ્લોકી
તથા અર્થ સહિત.

મુમુક્ષુઓને માટે જોષદાયક અને રમણ્ય ના-
નકડો અથ સર્વ કોઈને મક્ત આપવામાં આવેછે.

પોસ્ટ દ્વારા મંગાવનારા ભાઈઓએ માત્ર
અરધા આનાની ટીકીટ બીડવી.

ડા. ધરમશી જેઠાની કું.

માંડવી મુંબઈ.

લી. નરમણિ.

સ્નેહી તરફથી લેખકને મુખારકબાદી.

સવૈયા.

અનેક કવિવાણી-વાટીકા હવા લઇ સુખશાંતીદાય
તારી વાણી રૂપુષ્ટ જોતાં આનંદુ છું ઉરમાં
લલે નરમણિ નામ યથા તેં બાવ ભગ્ન-ઓ આ કૃતિ કાંઈ!
અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય બાઈ!!—૧.

અનાયાસ મમ મિત્ર બાણુજી થકી થયો તુજથી મિલાપ
શેઠ સુગ્મણુ શ્રી હરિદાસનો, પણ, કારણબુત ત્યાંય પ્રતાપ
ઉપકાર જેઓનો માનુંં મિત્ર તરીકે કરી સગાઇ
અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય બાઈ!!—૨.

સામાન્યને સર્વ દેશી વિજ્ઞાન-પુણ્ય ગ્રંથી કરી માલ
મોજ-સુગન્ધ સરસ દેનારી ધારણુ કરશે સર્વ રસાલ
એમાંથી સુગન્ધી યુક્ત લહરી ઉડશે બહુ ઠામ છવાઇ
અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય બાઈ!!—૩.

હીક થયો છે પ્રયાસ આ રચનામાં સુંદર પ્રિયકર હા!
“રસમય સુંદરણી” “ચવચવ મુરખો” આનંદકારી જેમ અહા!
આજ કાલ ઉધરતા વર્ગી અબ્યાસીની રૂચી રહાઇ
અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય બાઈ!!—૪.

કોઈ સમયે મીઠામ અને કોઈજ પ્રસંગે સાદું અમ
સ્વાદ જીભ અહ્લાદ ઊરને પૂર્ણ પ્રકારે કરે પ્રસન્ન
વાંચક જનની અભિલાષા લઘુ પુસ્તકમાં દીસે દોરાઈ
અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય બાઈ!!—૫.

આનંદ ઊરે વિશેષ મુજને અર્પણ કીધું શ્રી હરિદાસ
મંગલનામ ઉચ્ચારણ કીધું આદીમાં સંભારી ખાસ
જેવી કૃતી સરસ છે તેવું ચરિત શેઠજીનું સોહાય
અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય બાઈ!!—૬.

જેવું મસ્તક તેથી પામણી કોને ના અમશે દેખાવ
જેવું રૂપ દિસે આકારણ તેવા ધર્યા વિવેક બાવ
તદનુસારી વિવેક બુદ્ધી મિત્ર નરોત્તમ માંડવસાઈ
અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય બાઈ!!—૭.

મારો મત આ પુસ્તક-વિષયે પ્રકટ થયા આ કીધું કામ
માન્ય કરીને મિત્ર નરોત્તમ લેશો યાદજ તેની આમ
મિત્ર લાગણી, ખુશી થતાં, ઉભરી આવી જે ઉર્મિઆંહી
અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય બાઈ!!—૮.

રતિલાલ આણંદજી મુની.

